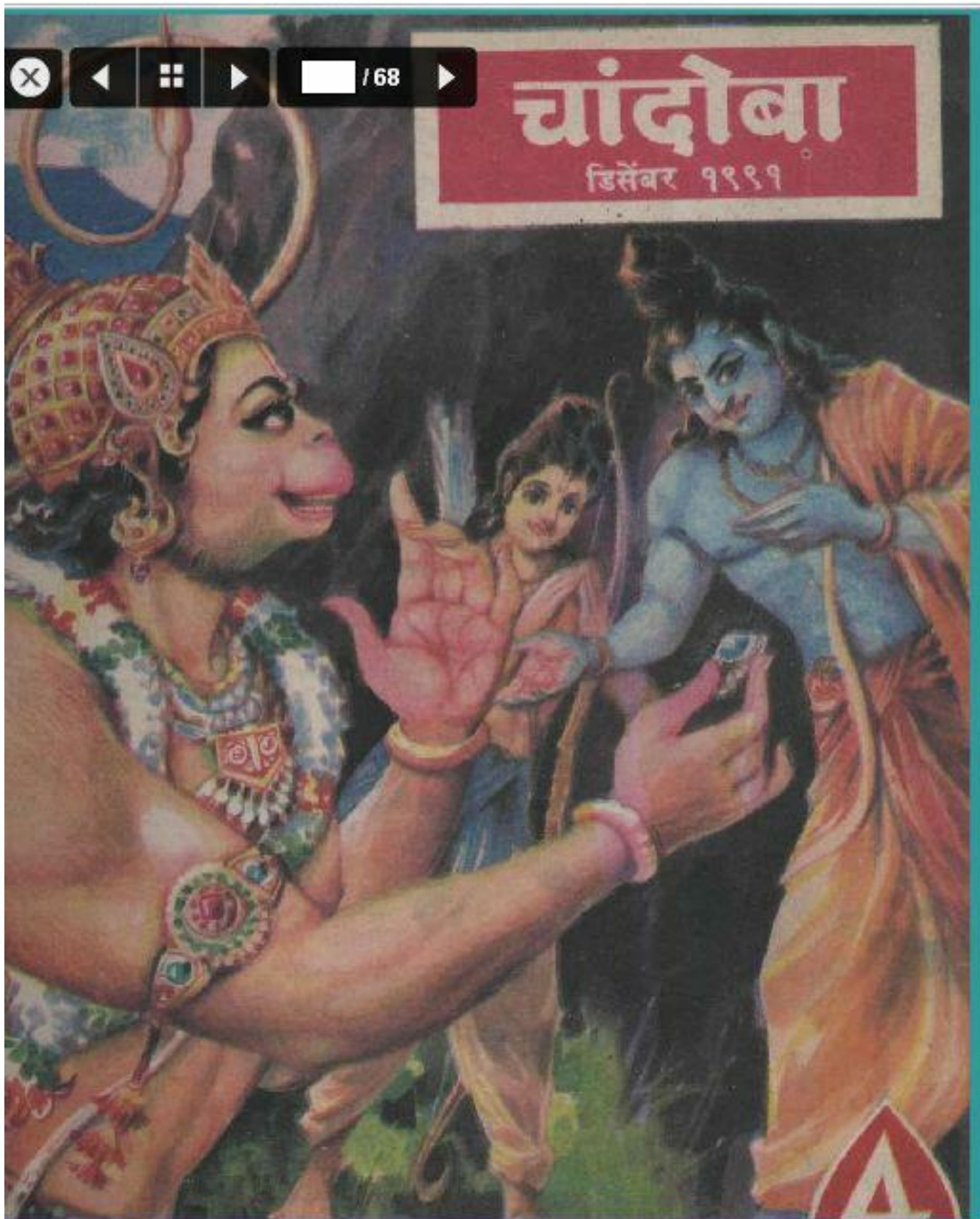

/ 68
चांदोबा
डिसेंबर १९९१

जगाची शांतीकडे वाटचाल

अमेरिका नि रशिया जगातील दोन महान शक्तिशाली देश आहेत. आपल्या जवळ असलेल्या भयानक अण्वस्त्रांचा साठा काही प्रमाणात कमी करण्यात आता दोघे ही तयार झालेले आहेत. 'स्ट्रॅटेजिक आर्म्स रिडक्शन ट्रीटी'. (स्टार्ट) नावाच्या संधि-पत्रावर ३१ जुलै रोजी दोन्ही देशांच्या अध्यक्षांनी स्वाक्षऱ्या केल्या. यामुळे भयानक युद्धाचा धोका अमळ टळल्यासारखे जगाला वाटू लागले आहे.

अध्यक्ष बुश आणि गोर्बाचेव यांची ही परस्पर भेट पहिल्यांदाच झाली असे नव्हे. परंतु जुलई महिन्याच्या शेवटच्या दोन दिवसांत मास्कोत त्यांची जी शिखर-बैठक झाली त्यामुळे या दोन देशात गेले अर्ध शतक धुमसणारे अविश्वा-साचे वातावरण जरा निवळले आणि भयानक अण्वस्त्रांच्या निर्मितीमुळे जगाला वाटणारा धोका थोडा कमी झाला हे निर्विवाद आहे.

या दोन देशातील अण्वस्त्र निर्मितीची चढाओढ जेव्हा वाढत चालली होती तेव्हा जगातील अनेक देश भयभीत झाले. शेवटी १९८२ मध्ये या दोन्ही देशांनी परमाणु-

अस्त्रांची निर्मिती कमी करण्याबाबत आपापसात वाटाघाटी सुरू केल्या.

याप्रमाणे ९ वर्षे बोलणी चालू राहिली आणि शेवटी दोन्ही देशांनी शेकडा ३० अण्वस्त्रे कमी करण्याबाबत 'स्टार्ट' संधी-पत्रावर स्वाक्षऱ्या केल्या. प्रत्यक्षात रशिया शेकडा ३५ टक्के अण्वस्त्रे कमी करील नि अमेरिका शेकडा २५ टक्के यामुळे क्रमशः २००० नि ७००० परमाणु-अस्त्रे नष्ट केली जातील.

संरक्षण-विशेषज्ञ सांगतात की कोणत्याही देशाचे भयानक नुकसान करण्यासाठी ४०० वॉर-हेड पुरेशी आहेत. या संधिपत्राची एक विशेषता अशी आहे की दोन्ही राष्ट्रे मिळून अण्वस्त्रांची ने-आण करणारी प्रत्येकी १६०० वाहनेच आपल्याकडे ठेवू शकतात. याचा अर्थ असा की ढेकळे खूप आहेत, पण फेकायचे साधन मात्र जवळ नाही.

या 'स्टार्ट'च्या संधि-पत्राची मुदत १५ वर्षांची आहे. नंतर दर पाच वर्षांनी यात योग्य ते बदल करता येतील. यात एक अट अशी ही आहे की दोन्ही बाजूंनी नियुक्त केलेल्या निरीक्षण-समितीचे सदस्य संधि-पत्राची अंमल-बजावणी नीट चालू असल्याचे पाहू शकतील.

जग शांतीकडे वाटचाल करीत आहे अशी आपण आशा करायला काही हरकत दिसत नाही.

खोडकर भूत

ललितपुर गावात तलावाच्या किनारी एक शंभर वर्षांचे जुने वडाचे झाड होते. एक दिवस खोडचाळ नावाचे एक भूत कुठूनसे आले आणि त्याने या झाडावर आपला मुक्काम ठोकला. ते भूत फारच खोडकर आणि चावट होते.

एके दिवशी संध्याकाळी सावन आणि रामदीन नावाचे दोन खेडूत येऊन त्या वडाखाली बसले. सावनला छान लांब शेंडी होती. त्या खोडचाळ भुताने त्याच्याजवळ जाऊन त्याची शेंडी जोरात ओढली.

वेदनेने कळवळून सावनने रागाने राम-दीनकडे पहिले. दातओठ खात त्याने रामदीनला विचारले–"का रे? माझी शेंडी का ओढलीस तू?" आणि असे विचारता-नाच त्याने रामदीनच्या थोबाडीत मारली.

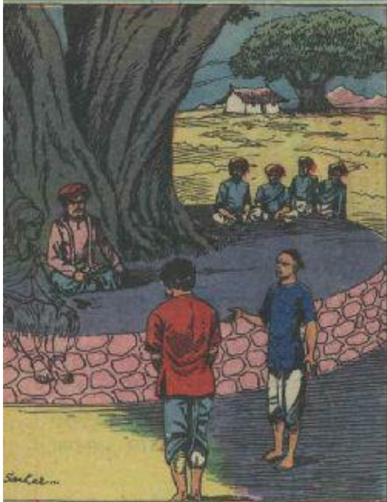
रामदीनचाही पारा चढला–"का रे? तुझी ती घाणेरडी शेंडी ओढून मला काय करायचंय? पण बघ, आता मात्र नक्कीच ओढणार मी ती!" असे म्हणून रामदीनने सावनच्या शेंडीला चांगलाच झटका दिला.

आता दोघांची चांगलीच जुंपली. आपसात भांडत, शिव्या देत दोघेही तक्रार करायला गावपाटलाकडे पोचले. खोडचाळही अदृश्य रूपाने या दोघांच्या मागोमाग गेले.

ते दोघेजण जेव्हा पाटलाकडे पोचले तेव्हा पाटील चावडीतच चिरूट ओढत, गावकऱ्यांशी गप्पा मारत बसलेले होते.

सावनने सारी हकीकत पाटलाला निवेदन करून म्हटले–"या रामदीनला चांगली कडक शिक्षा करा."

यावर रामदीन म्हणाला–"मुळीच नाही, हा सावन अगदी बेधडक खोटं बोलतोय. मी काहीही केलं नसताना त्याने उगीचच माझ्या थोबाडीत मारली. मग

मलाही राग आला अन् मी त्याची खरोखरच शेंडी ओढली."

हे त्यांचे बोलणे ऐकता ऐकता पाटलाने चुकून जळता चिरूट आपल्या काखेत ठेवला. हे पाहून खोडघाळने विचार केला की–चला आता जरा या पाटलाचीही गंमत करू या. त्याने तो जळता चिरूट पाटलाच्या खिशात टाकला.

पाटील त्या तंट्याबद्दल काही बोलणार इतक्यात त्याला आपल्या खिशातून धूर येताना दिसला अन् घाबरून त्याने खिशात हात घातला. त्याला एकदम चटका बसला आणि त्याने झटकन आपला हात बाहेर काढला. एकदम ताठ होत तो बिचाऱ्या या दोघांवरच घसरला–"या वर्षी तुम्ही दोघं कर भरणार आहात की नाही? मी तुम्हाला उद्यापर्यंतच मुदत देत आहे. तोपर्यंत कर भरला नाहीत तर तुमच्या दोघांच्याही जमिनी जप्त करीन मी! काय समजलात?"

पाटलाची बायको रत्ना ही मोठी भांडकुदळ बाई होती. पाटलाचा अर्धवट जळलेला खिसा पाहून तिने कडक आवाजात विचारले–"हे मेलं चिरूट ओढणं काही थांबत नाही. चांगला सोन्यासारखा कुडता जाळून आलात ना?"

खोडघाळाच्या मनात आले की आता या जोडप्यात भांडण लावून देऊन त्यांचीही गंमत बघावी! त्याने पाटलाच्या हातातली छडी उचलून जोरात रत्नाच्या पाठीत मारली. आपण स्वतः काही न करताच आपल्याच हातून पाटलिणीला मार बसलेला पाहून पाटील एकदम आश्चर्यचकित झाला.

मार बसल्याबरोबर रत्ना मात्र एखाद्या कुत्रीसारखी पिसाळून ओरडू लागली–"थांबा, आता मी ही गप्प नाही राहाणार! तुमच्यावर आता बलामत आणली नाही, तर माझं नाव रत्ना नव्हे! परवा पहाटेच त्या देबूकडून पाचशे रुपये लाच खाऊन तुम्ही त्याच्या बाजूने न्याय दिलात ही बातमी गावात प्रत्येकाच्या कानावर नाही घातली तर नाव बदलून ठेवीन." इतके

बोलून रागाने फुसफुसतच ती घराबाहेर पडली अन् गल्लीतल्या लोकांना गोळा करून तिने त्यांना बातमी सांगून टाकली.

लोकांवर या बातमीचा परिणाम झालाच. गावच्या काही मोठ्या लोकांनी एकत्र येऊन काही बोलणी करून एक निर्णय घेतला आणि 'पाटलाला आपल्या अधिकारपदावरून दूर करावे' असा अर्ज वरिष्ठ अधिकाऱ्यांकडे केला. त्यांनी तीन दिवसात पाटील चन्द्रकान्त याला अधिकारपदावरून काढून दुसऱ्या एकाची त्या जागी नियुक्ती केली.

यानन्तर काही दिवसांनी खोडघाळ संध्याकाळी झाडाच्या फान्दीवर आडवे होऊन झोपायच्या तयारीला लागले. इतक्यात त्याला झाडाखाली दोन माणसं काही कुजबुजत असल्याची चाहूल लागून ते वडावरून खाली उतरले. दोघांच्या बोलण्यावरून त्याला कळले की ते दोघे चोर असून त्यांची नावे करमू व बेचू अशी आहेत.

करमू-बेचू थोड्या वेळाने तेथून निघाल्यावर खोडघाळही त्यांच्या मागोमाग निघाले. ते दोघे सावकार रामचन्द्र याच्या घराशी पोचले. घराच्या भिंतीला त्यांनी भोक पाडले. बेचू आत शिरू लागला आणि करमू जरा बाजूला होऊन पहारा करू लागला.

आता खोडघाळला चांगली संधी मिळाली. भोकात शिरलेल्या बेचूचा एक पाय त्याने पकडला. कोणी येत असल्याची सूचना देण्यासाठी करमूने आपला पाय पकडला असेल असे समजून बेचू बाहेर येण्याचा प्रयत्न करू लागला, पण खोडघाळने त्याला असे पकडले होते, की त्याला बाहेरही येता येईना, अन् आतही शिरता येईना. बेचूने आपला पाय सोडायला सांगत तो झाडायचाही प्रयत्न केला. त्याला करमूचा फार राग आला होता.

इतक्यात पहारा देणारा करमू तेथे येऊन पोचला अन् खोडघाळने बेचूचा पाय एकदम सोडून दिला. भोकात धडपडणाऱ्या

बेचूला पाहून करमूला वाटले की तो भोकात अडकून बसला आहे! म्हणून मदत करण्यासाठी त्याने बेचूचा पाय पकडला. करमूने पुन्हा आपला पाय पकडला असे वाटून बेचूने जोराने एक लाथ करमूच्या तोंडावरच मारली.

अचानक मार बसल्याने करमू कळवळून जोराने किंचाळला. किंचाळी ऐकून रामचन्द्रच्या घरचे नोकरच नव्हे, तर आसपासच्या घरचे नोकरही धावून आले आणि त्यांनी चोरांना पकडून जवळच्या शहरात नेऊन कोतवालाच्या हवाली केले.

त्या दोघांकडे पाहून कोतवाल गुरकावून म्हणाला–"काय रे नालायकांनो, असे प्रत्येक लहान-सहान चोरीत पकडला-गेलात, तर माझा मासिक हप्ता कसा चुकवू शकाल? हे पहा, उद्या या वेळी तुम्ही माझ्या हातावर एक हजार रुपये ठेवायला हवेत. नाहीतर मी स्वतःच तुम्हाला धुंडून पकडीन. आता......ला पाय लावून पळा पाहू इथून!" आणि अशा तऱ्हेने कोतवालाने चोरांना सोडून दिले.

हा सारा प्रकार पहात असणाऱ्या खोडघाळाला कोतवालाचा लाचखाऊपणा कळून चुकला आणि त्याने ठरवले की या कोतवालाला चांगला धडा शिकवायलाच हवा!

दुसऱ्या रात्री बेचू-करमूंनी मध्यरात्रीपर्यंत कुठेतरी हात मारायचा प्रयत्न केला, पण त्यांना यश आले नाही. बिचारे उदास झाले आणि लटकलेल्या चेहऱ्यांनी येऊन त्याच वडाखाली येऊन बसले. खोडघाळच्या मनात अचानक एक विचार चमकला. पटकन तो जमीनदाराकडे गेला अन् त्याच्याकडची दागिन्यांची पोटली उचलून घेऊन पुन्हा आपल्या अड्ड्यावर येऊन पोचला. नंतर झाडावरून त्याने ती पोटली चोरांसमोर टाकली.

पोटली पहिल्याबरोबर बेचू करमूंच्या जिवात जीव आला. वनदेवतेचीच आपल्यावर कृपा झाली असे समजून ते दागिने घेऊन मोठ्या आनन्दाने ते निघून गेले. काही दागिने त्यांनी त्या कोतवालाला 'नजराणा' म्हणून देऊन त्याला शान्त केले.

कोतवालाच्या बायकोला दागिन्यांचे भारी वेड होते! ते दागिने घालून ती खूप नटून-सजून नेमकी जमीनदाराच्याच घरच्या कुठल्याशा समारंभाला गेली! आपल्या घरचे दागिने कोतवालाच्या बायकोच्या अंगावर पाहून जमीनदारीण आश्चर्यचकित झाली. पटकन जाऊन तिने आपले दागिने ठेवायची ट्रंक उघडून पाहिली, तर दागिने कुठायत!

जमीनदारणीने तावडतोब हकीकत जमीनदाराच्या कानावर घातली. कोतवालणीला जाब विचारला गेला अन् कालच नवऱ्याने आपल्याला दागिने दिल्याची गोष्ट तिला सांगावी लागली. जमीनदाराने लगेच कोतवालाला बोलावून घेतले. इकडे त्याच वेळी उरलेले दागिने विकण्याच्या प्रयत्नात बेचू-करमूही पकडले गेले.

अशा प्रकारे चोरांबरोबरच कोतवालही तुरुंगाची हवा खायला गेला; आणि खोडकर खोडघाळ आनन्दाने उड्या मारू लागले.

एकदा चार गावकरी त्या जुन्या वडाखाली बसून गोष्टी करत होते. त्यांच्या बोलण्यात गावचा पंडित व मन्त्रवेत्ता ज्ञानदीप यांचा विषय निघाला. या ज्ञानदीपला आपला चार वर्षांचा नातू अगदी जीव की प्राण वाटे. एक पळभरही तो आपल्या नातवाशिवाय राहू शकत नसे.

झाडावर बसलेल्या खोडघाळाने विचार केला की आता या पंडिताची जरा छेडछाड करावी. खोडघाळ लगेच ज्ञानदीपच्या घरी पोचला. घरामागे खेळणाऱ्या नातवाला उचलून तो एका फळबागेत घेऊन गेला. तिथे पोरासमोर काही पेरू आणि आंबे ठेवून खोडघाळ एका आंब्याच्या झाडावर चढून बसला.

थोड्याच वेळात ज्ञानदीप नातवाला शोधत गावकऱ्यांबरोबर त्या बागेत पोचला. फळं खात बसलेल्या आपल्या नातवाला तेथे पाहून तो आश्चर्यचकित झाला! यामागे नक्कीच काही रहस्य असावे, असा त्याला संशय आला.

ताबडतोब गावकऱ्यांना बाजूला सरायला सांगून ज्ञानदीपने तेथेच जमिनीवर छडीने एक वर्तुळ काढले. नन्तर काही मन्त्र म्हणून त्याने त्या खोडकर भुताला आवाहन केले. खोडघाळ आता भीतीने कापू लागले, आणि पुन्हा पुन्हा पंडिताच्या पायावर लोटांगण घालून क्षमा मागू लागले.

ज्ञानदीपने त्याची चौकशी करून, सावनची शेंडी ओढण्यापासून, सर्व घटनांचा पाढा खोडघाळकडून वाचवून घेतला.

नंतर तो पंडित खोडघाळला म्हणाला– "आजपर्यंत तू ज्या खोड्या केल्यास त्यामुळे गावचं भलंच झालं. लाचखोर पाटील आणि कोतवाल पकडले गेले, त्यांना चांगली शिक्षाही झाली. पण आत्ता तू माझ्या नातवाला जे पळवून आणलंस, त्यात कोणाचा काय फायदा झाला? हे तर अगदीच वाईट कृत्य केलंस ना? म्हणून मी तुला एक लहानशी शिक्षा करणार आहे.

"शिक्षा? कोणती बरं ती?" घाबरून खोडघाळने विचारले.

"ऐक! आत्ता, या क्षणी तू हे गाव सोडून जा अन् गावापासून आठ दहा कोसांच्या आत पुन्हा दिसू नकोस. कळलं?" ज्ञानदीप म्हणाला.

"समजलं महाराज! हेच माझं नशीब!" असे म्हणून खोडघाळ वीस कोसांच्या अंतरावरील डोंगराकडे निघून गेले.

[८]

[पूर्वकथा: चाचे लोकांच्या तावडीत सापडलेल्या पाच मुलांना वाचवण्यासाठी मोठाल्या माशांवर बसून अपूर्व व समीर जहाजावर पोचले. व्यापारी जहाज लुटण्याचे जे कारस्थान गरलनाथने आपल्या टोळीच्या साह्याने रचले, ते असफल झाले. व्यापारी जहाजातल्या चांगल्या बळकट तरुणांनी चाच्यांच्या टोळीला कैद केले आणि त्यांच्याच मदतीने समीर व ती पाचही मुले आपल्या शहराकडे परतली. —पुढे वाचा]

आपली मुले हातीपायी धड घरी परतलेली पाहून त्यांचे आईबाप व नातेवाईक फारच खूष झाले. दुष्ट चाचे पकडले गेल्यामुळे त्यांच्या आनन्दात जास्तच भर पडली. राजाने चाच्यांना कैद केले आणि मुलांच्या धैर्य व धाडस या गुणांची स्तुति केली. विशेषत: समीरचा राजाने खूपच गौरव केला. समीरची बुद्धि व धाडस याबद्दल लोकांनी त्याला अक्षरशः डोक्यावर उचलून घेतले.

परंतु या मान-सन्मानामुळे समीरला मात्र मनातल्या मनात कसेतरीच वाटत होते; कारण तो चांगले समजून होता की हे कार्य तर केवळ अपूर्वमुळेच तडीला गेले; आपण तर केवळ त्याच्या आदेशाचे पालन केले.

मान-सन्मानाची आणि कौतुकाची लाट काहीशी ओसरल्याबरोबर समीर एकटाच आपल्या घराजवळच्या एका एकान्त स्थानी गेला आणि त्याने अपूर्वचे स्मरण केले. अपूर्वने त्याला वचन दिले होते की–तुला जेव्हां कधी मला भेटावेसे वाटेल, तेव्हां एकान्त जागी जाऊन माझे स्मरण कर. मी लगेच येऊन तुला भेटेन. पण आता समीरने डोळे मिटताच त्याला अपूर्वचा मंजुळ स्वर ऐकू आला–"मी इथेच आहे समीर! अरे आत्ता मलाच तुला भेटायची इच्छा झाली होती म्हणून मी इकडे आलो, तर पहा काय आश्चर्य! तूही मलाच बोलवायला इकडे आलास!"

अपूर्वला असा अचानक समोर पाहून आश्चर्याने अन् आनंदाने समीरच्या तोंडून शब्दच फुटेना! तो नुसताच–"आ, आ..." करू लागला.

"अरे आपल्याला जो आनन्द झालाय ना, तो आपण साऱ्या गावकऱ्यांनाही वाटायला हवा. विशेषतः तुमच्या गावातल्या गरीब लोकांची परिस्थिति फारच हलाखीची आहे. त्यांना पोटभर खायला मिळत नाही, नि अंगभर कपडाही नाही मिळत! तू त्यांना काही मदत नाही करू शकत?" अपूर्वने समीरला विचारले.

"मी कशी मदत करणार मालक? मला मदत करावी असं खूप वाटतं! त्यांच्या साऱ्या परिस्थितीचं मूळ-त्यांची गरिबी हेच आहे. माझ्याकडे पैसे असतील तर ना मी मदत करणार? मजजवळ कुठला आलाय पैसा?" समीर विचार करीत उत्तरला.

"तुला पैसा मिळवून द्यायची व्यवस्था मी करतो. अरे, पण मी तुला मागेच सांगितलंवतं ना, कि मला मालक म्हणत जाऊ नकोस? पुन्हा असं केलंस तर मी बोलणारच नाही तुझ्याशी!" अपूर्वने आपली नाराजी व्यक्त करीत म्हटले.

"बर बाबा मित्रा, तुझी आज्ञा प्रमाण! आता तर झालं? हं, पण तू मला पैसे कसे जमवून देणार?" समीरने त्याला विचारले.

."मी जेव्हां त्या चाच्यांच्या जहाजावर होतो ना, तेव्हां शिलाद्वीपावर त्यांनी लपवलेल्या खजिन्याबद्दल बोलताना ऐकलं मी. जवळ जवळ दहा वर्षांपूर्वी एक राजकुमारी लग्नानन्तर सासरी निघाली असताना चाच्यांनी त्या लोकांवर हल्ला करून त्यांची संपत्ती, दागिने वगैरे लुटली होती. मी असं ऐकलं की...." अपूर्व पुढे काही बोलणार, इतक्यात समीर उत्साहाने म्हणाला–"हां, हां! त्या डाक्याबद्दल आमच्यातल्या मोठ्या माणसांना बोलताना ऐकलंय खरं मी!"

"बरोबरच आहे ते सगळं!" हसतच अपूर्व पुढे बोलू लागला–"राजकुमारीचे मौल्यवान दागिने, हिरे-मोती आणि सोनं-चान्दी वगैरे त्या डाकूंनी शिलाद्वीपवरच्या गुहेत लपवून ठेवलं. पण पुढे अचानक त्यांच्यात आपसात झगडे होऊन त्यांच्या निरनिराळ्या टोळ्या बनल्या. ते सर्व आपसात लढून स्वतःसाठी तो खजिना मिळवण्याच्या खटपटीस लागले. पण कोणत्याच टोळीला त्यात यश आले नाही.

इतकंच नव्हे, तर अगदी अलिकडेच झालेल्या एका झटापटीत एका टोळीने शत्रुटोळीतल्या कित्येक लोकांना यमसदनाला पाठवले. त्यातले फारच थोडे जीव वाचवून पळून जाऊ शकले. जी टोळी जिकली होती, तिलाच तुम्ही पकडून कैद करवलंत. व्या-पारी जहाज लुटून नंतर तो खजिनाही ताब्यात घ्यायचा विचार होता त्यांचा. पण आता तर बिचारे तुरुंगाची हवा खात बसले आहेत."

"म्हणजेच आता तो खजिना आपण आरामात आपल्या ताब्यात घेऊ शकतो– असंच म्हणायचंय ना तुला?" समीरने अपूर्वला विचारले.

"हो, पण एक गोष्ट नीट विचारात घ्यायला हवी. जे डाकू जीव घेऊन पळून गेले त्यांना ही टोळी तुरुंगात गेल्याची खबर मिळताच, ते स्वतः खजिना ताब्यात घ्यायच्या प्रयत्नाला लागतील. तेव्हा हा खजिना फार दिवस सुरक्षित नाही रहाणार!" अपूर्व म्हणाला.

"हे सर्व ठीक, पण आपण ते शिलाद्वीप शोधायचं तरी कसं?" समीरने खोलवर विचार करीत प्रश्न केला.

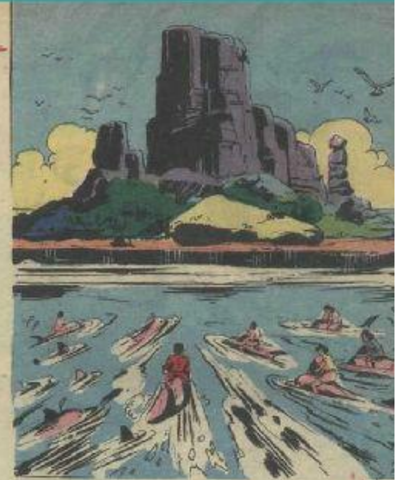
तेव्हा अपूर्व हसत म्हणाला–"परवा आपल्याला ज्या माशांनी जहाजापर्यंत पोचवलं, त्यांना कदाचित शिलाद्वीपही माहीत असेल! माझ्या मनातले विचार ओळखून ते मासे पुढेपुढे जात रहातात. मला वाटतं, या बाबतीतही ते आपल्याला मदत करतील. उद्या पौर्णिमा आहे. शिलाद्वीपला जायला आपल्याला तोच मुहूर्त बरा होईल."

हे ऐकून अदम्य उत्साहाने समीर म्हणाला–"आपण बरोबर त्या पाच मुलांनाही घेऊन जाऊ. तुझा काय विचार आहे? माझे हे मित्र तुला पाहू इच्छित आहेत. तुझ्याबरोबर एकाद्या धाडसी कामातही भाग घ्यायला ते उत्सुक आहेत."

थोडासा विचार करून अपूर्वने या बेताला अनुमति दिली आणि तो तेथून निघून गेला.

समीरने त्या मुलांच्या आईवडिलांची परवानगी काढून त्यांना आपल्या बरोबर न्यायची तयारी केली आणि ते सर्व समुद्रकिनारी पोचले. तेथे त्यांना अपूर्व दिसला. मुलांनी संतुष्टी मोठ्या श्रद्धेने आणि भक्तीने अपूर्वला वन्दन केले. अपूर्वने ही प्रसन्नतेने त्यांना खुशाली विचारली.

पूर्वेला चन्द्र आपल्या सर्व कलांनी पूर्ण होऊन चमकत होता. डोळे मिटून अपूर्वने क्षणभर त्या माशांचे स्मरण केले. दुसऱ्याच क्षणी समोरच्या लाटांपलिकडून प्रशांत सागरात पाणी उडवत उसळत येणारे ते मोठाले मासे त्या सर्वांना दिसले. विचित्रसे आवाज करीत ते जणू या यात्रेसाठी आपण उत्सुक असल्याचे जाहीर करत होते. त्यांच्यातल्या खूप मोठ्याशा माशावर अपूर्व बसला. त्याची आज्ञा मिळताच समीर नी पाच मुले निरनिराळ्या माशांच्या पाठींवर आरूढ झाली. या शिवाय आणखी दहाबारा मासे त्यांच्या रक्षणासाठी तयार झाले आणि हा सर्व तांडा समुद्रात पुढे घुसला.

ज्या माशावर स्वतः अपूर्व बसला होता तो सर्वात पुढे राहून इतरांना दाखवत होता. समुद्रावर मन्द वारा वाहू लागला, अपूर्वच्या डोक्यावर काही समुद्री कावळे उडत राहिले. अशा तऱ्हेने बराच वेळ सफर केल्यावर चन्द्र जेव्हां बरोबर त्यांच्या डोक्यावर आला, त्यावेळी उंच उंच शिळांनी युक्त अशा शिलाद्वीपाजवळ हा तांडा येऊन पोचला.

मासे त्या शिळांना चिकटून थांबले, आणि अपूर्व व त्याचे सहा मदतनीस यांनी शिलाद्वीपावर आपले पाय ठेवले. त्या मोठमोठ्या खडकांमधे असंख्य गुहा होत्या. आता त्यापैकी कोणत्या गुहेत डाकूंनी खजिना लपवला आहे, हे कसे ओळखायचे? सोपं नाही हे काम!

मुलांनी समोरच्या पहिल्याच गुहेत डोकवून पाहिले. काहीतरी चमकताना दिसले आत त्यांना. समीर हळूच वाकून आत शिरला. चोहीकडे काळाकुट्ट अंधार होता अन् जमीन काहीशी दमट होती. समीर आपल्या गुडघ्यांवर पुढे सरकू लागला. पण गुहेतल्या वारुळातून साप फुत्कारू लागले! समीर घाबरून बाहेर निघून आला.

"ठीक आहे. शिलाद्वीपाचा पत्ता तर लागला! आता पुन्हा एकदा इथे येऊन खजिना शोधून काढू. आत्ता आपण परत

फिरू या." एक मुलगा समीरला धीर देत म्हणाला.

"ए! बोलू नका कोणी!" अपूर्वने हळूच इशारा दिला.

"लवकर चला, आपण या खडकामागे लपून बसू या. चला, चला!" असे म्हणत अपूर्व आवाज न करता पुढे झाला. त्या खडकापलिकडून कोणाच्याशा जोराने हसण्याचा आवाज येत होता! तो आवाज अपूर्व सावधपणे ऐकू लागला.

"ओहो! आज दहा वर्षांनी आपली इच्छा पुरी झाली. आपलं स्वप्न साकार झालं, खजिना आपल्या हाती लागला! आपल्याला अडवायला आलेले आपले शत्रु आजपर्यंत नरकात ओरडत बसले असतील!" हे बोलणे कठोर कंठस्वर अपूर्वने ऐकले.

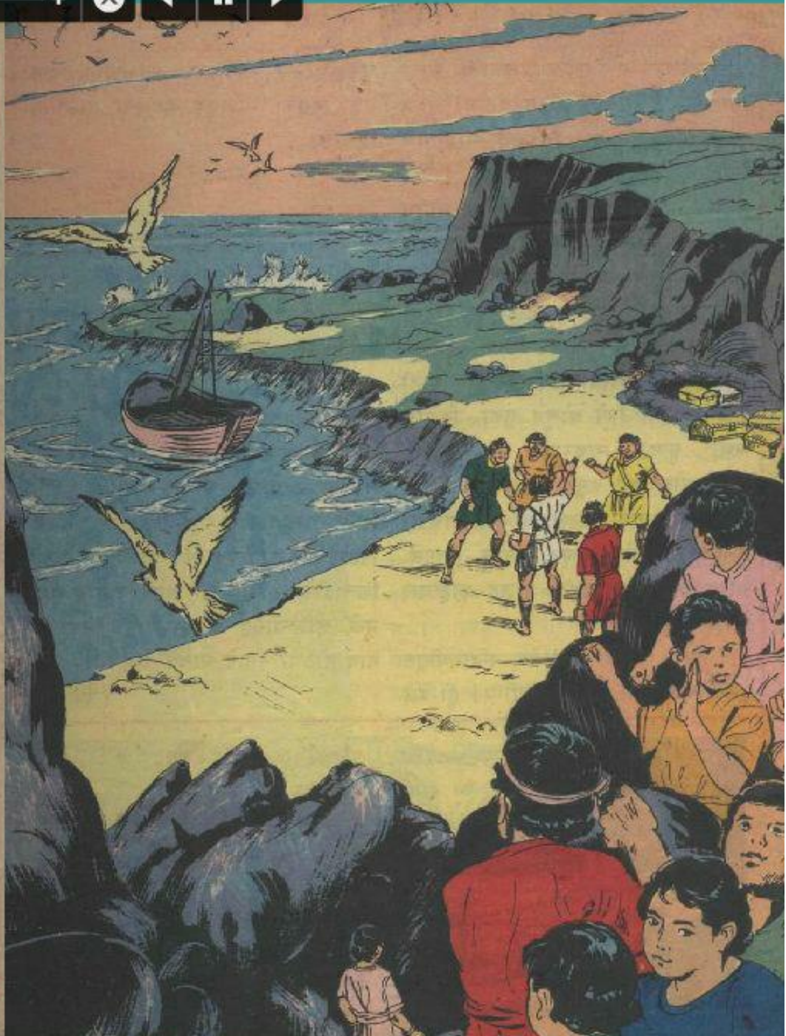
"अरे यार, सगळेच्या सगळे थोडेच नरकात पोचले? त्यातले काही अजून तुरुंगात हवा खाताहेत ना!" आणखी कोणी तरी हसत हसत बोलले.

"अरे ठीक आहे, ठीक आहे. आता वेळ घालवू नका. खजिना लवकर आपण नावेत नेऊन ठेवू या." आणखी कोणी एकजण अधिकारवाणीने ओरडला.

"पण मला भूक लागलीय. अगोदर पोटभर खायला हवं. नंतर मी काम करू शकेन. हातात आलेला खजिना पंख फुटून उडून तर नाही ना जाणार?" कोणी एक म्हणाला.

"पण अगोदर आपण ज्या कामासाठी आलो आहोत, ते पुरं करा. खजिना नावेवर चढवून मगच हवं तेवढं खात-पीत बसा." पहिला आवाज गरजला.

खडकांच्या मधल्या फटीतून अपूर्वने पाहिले. पलिकडे पाच धट्टेकट्टे डाकू दिसत होते. गुहेच्या आत खड्डयात खजिन्याचे पेटारे होते. त्या चाच्यांनी एकएक करून ते पेटारे उचलून बाहेर काढले आणि ते नावेवर पोचवू लागले.

अपूर्वला या सर्व हालचाली स्पष्ट दिसल्या. हे सर्व काम संपवायलां त्यांना अर्धा तास लागला. नि सर्व खजिन्याचे पेटारे जहाजावर चढवून झाले.

"हे, आता ठीक आहे. आपण भोजन उरकू या. आज भोजनाचा झकास बेत आहे. आजच्या सारखा दिवस पुन्हा कधी येणार नाही." त्यांच्या म्होरक्याने म्हटले.

दोन चांगले तगडे लोक नावेतून भोजनाच्या पदार्थांनी भरलेली भांडी आणि पेयाची पिपे आणून एका विशाल अशा सपाट पत्थरावर ठेवू लागले. नंतर भोवताली बसून ते सर्वजण मजेने खाऊपिऊ लागले, शिट्टया वाजवत गाणीही गुणगुणू लागले, बेशुद्ध नाचू लागले. जास्त पिण्यामुळे बेहोश होऊन काहीजण तेथेच झोपूही लागले.

"चला, आता यांच्या कचाटयातून सूटून पळायला हीच वेळ योग्य! ही वेळ चुकली तर खजिना आपल्या हातून गेला समजा." अपूर्व आपल्या दोस्तांना म्हणाला.

"मासे कुठायत?" एका मुलाने विचारले.

"ते समुद्रात मजेत विचरत असतील. आपण आता त्या मौल्यवान खजिन्यासह त्या नावेतूनच परत फिरू." चाच्यांच्या त्या नावेकडे जात अपूर्व म्हणाला.

मोठ्या आनन्दाने धावतच सर्व मुले नावेत चढून बसली. माशांनी पुढे येऊन ती नाव आपल्या डोक्यांनी पुढे ढकलली. मुलांनी ताबडतोब वल्ही हातात घेतली आणि ते नाव वल्हवू लागले. खूप खाऊन पिऊन ढेर झालेल्या त्या चाच्यांना तसेच शिलाद्वीपावर सोडून, अपूर्व आणि सहा मुले खजिन्यासह किनाऱ्याकडे निघाली. नाव मोठ्या वेगाने चालत राहिली.

(क्रमशः)

अधिकार लालसा

दृढनिश्चयी विक्रमराजा पुन्हा त्या झाडाकडे गेला. त्या फान्दीवरून प्रेत खाली काढून घेऊन आपल्या खांद्यावर टाकले आणि आता तो पुन्हा स्मशानाकडे चालू लागताच प्रेतात रहाणारा वेताळ बोलू लागला—"राजा, तू कोणासाठी इतके कष्ट उपसत आहेस, हे मला मुळीच माहीत नाही. पण हे जग भारी चमत्कारिक आहे. नावलौकिक आणि अधिकारलालसेमुळे खुशाल स्वतःच्या लोकांना पणाला लावून आपलीच टिमकी वाजवणाऱ्या माणसांना जनता 'त्यागाचा पुतळा' आणि 'महान प्रजासेवक' वगैरे नामाभिधाने बहाल करते. तू जर असाच पोकळ नावलौकिकाच्या मोहात पडला असशील तर तुला सावधगिरीची सूचना म्हणून विश्वनाथ नावाच्या माणसाची गोष्ट मी तुला सांगतो. ती तू लक्षपूर्वक ऐक." आणि वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

वेताळाच्या गोष्टी

कोसल राज्याच्या श्रीपुर मंडलात चन्द्रगिरी नावाचे एक गाव होते. त्या गावच्या पाटलाकडे विश्वनाथ नावाचा एक नोकर होता. एकदा हा विश्वनाथ पाटलाला म्हणू लागला, "महाराज, आपल्या कुटुम्बाचं ओझं एकटयानेच पेलणं मला दिवसेंदिवस कठीण होऊ लागलंय. माझ्या थोरल्या मुलाला एकादं काम मिळवून द्या ना!"

यावर हसत हसत पाटील त्याला म्हणाला—"अरे विश्वनाथ, आपल्या या लहानशा गावात कुठे काही छोटीशी नोकरी असली, तरी ती काय तुझ्यापासून लपून थोडीच राहील? तू स्वतःची ही नोकरी सोडून आपल्या मुलाला देऊ कर. मी ठेवून घेईन त्याला."

ही गोष्ट कळल्यावर विश्वनाथची बायको त्याच्याशी खूप भांडली. पण विश्वनाथने तिच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष करून आपली नोकरी आपल्या मुलाला देववलीच.

नोकरी सोडल्यावर विश्वनाथने लहानसे शेत खंडाने करायला घेतले आणि आपल्या धाकटया मुलासह तो शेतात खपू लागला.

याच सुमाराला विश्वनाथचा एक चांगला पैसेवाला नातेवाईक त्याला भेटायला आला. त्याच्याशी बोलताबोलता विश्वनाथ त्याला म्हणाला—"काहीही असो, आपल्या गावात एक चांगलसं ग्रन्थालय असायला हवं. म्हणतात ना, कि शिक्षणाविना माणूस पशूच! तुम्ही मनावर घेतलंत तर आपल्या गावात छानसं ग्रन्थालय बनू शकेल!"

विश्वनाथचे बोलणे ऐकून मान हलवत तो नातेवाईक म्हणाला—"होय, तू म्हणतोयस ते अगदी बरोबर आहे. ग्रन्थालयासाठी एक इमारत बांधून उत्तम उत्तम अशी पुस्तकं मी आणवून देईन. पण सर्व देखरेख करू शकेल असा एकादा माणूस हे काम फुकटात करायला तयार व्हायला हवा. त्याला वर पगारही मीच द्यावा, हे काही जमणार नाही मला!"

विश्वनाथने यासाठी खूप धडपड केली. ग्रन्थपालाचे काम फुकट करावे—अशी अनेकांना गळ घालून पाहिली, अनेक मोठ्या लोकांनाही तो भेटला

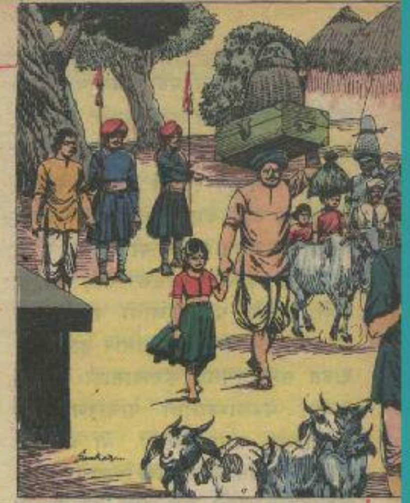
"अरे विश्वनाथ, घरात लोणी पडून असावं, अन् तुपासाठी दुसऱ्यांचे उंबरे झिजवावे, याला काय शहाणपण म्हणायचं? आमचं ऐक; तुझा धाकटा मुलगा शिकला-सवरलेला आहे ना? मग त्यालाच सांग की हे काम!" त्या लोकांनी विश्वनाथला फुकटचा सल्ला दिला.

नव्या बनलेल्या ग्रन्थालयाचे काम करू लागल्यावर विश्वनाथच्या मुलाला शेती-वाडीच्या कामाला वेळ मिळेनासा झाला. घरच्या अन् शेतीच्या खर्चामुळे कर्जाचा डोंगर वाढू लागला.

एकदा श्रीपुर मंडळाच्या अध्यक्षाने चन्द्रगिरीच्या पाटलाला बोलावून आज्ञा दिली—"तुमच्या गावच्या जमिनीत खूपसं अभ्रक सापडतंय. तेव्हा काहीही करून तुमचं गाव उठवून दुसरीकडे हलवा आणि जमिनीचं खोदकाम सुरू करा."

"क्षमा करा. माझ्या गाववाल्यांवर मी अन्याय करू शकणार नाही. आपल्या आज्ञेचं पालन करणं मला शक्य होणार नाही." असा रोकडा जबाब पाटलानें अध्यक्षांना सुनावला.

ही हकिकत कळल्यावर दुसऱ्याच दिवशी विश्वनाथ सरळ श्रीपुरच्या मंडलाध्यक्षांकडे गेला आणि नम्रपणे म्हणाला—"महाराज,

हे काम आपण माझ्यावर सोपवा. मी गाव खाली करवून घेईन."

मंडलाध्यक्षांनी विश्वनाथला ताबडतोब योग्य ते अधिकार पत्र देऊन काम सुरू करायला सांगितले. विश्वनाथने जाऊन गावकऱ्यांना गाव खाली करायला सांगितले. गावकरी ते ऐकायला तयार होईनात; पण विश्वनाथने खंबीरपणे त्यांना तोंड दिले. गावकऱ्यांना जराही न जुमानता शिपायांची एक मोठी तुकडी बोलावून त्याने गावकऱ्यां-कडून गाव रिकामा करवून त्यांना पर्यायी जागा दिली आणि काही नुकसानभरपाईही देववली. तरीही गावकऱ्यांनी विश्वनाथला खूप नावे ठेवली आणि त्याच्यावर टीकेची झोड उठवली.

परन्तु श्रीपुरच्या मंडलाध्यक्षाने विश्वनाथवर भर सभेत स्तुतिसुमने उधळली. आणि पुनर्निवासित झालेल्या त्याच्या गावचा 'पाटील' म्हणून त्याची नेमणूक केली.

असाच काही काळ लोटला आणि श्रीपूर मंडलाच्या मधून वहाणाऱ्या नदीवर धरण बांधायची योजना कोसलराजाने जाहीर केली, अर्थात या मंडलाची काही गावे धरणाच्या पाण्याखाली जाणार होती. या बाबत सल्लामसलत करण्यासाठी कोसलराजाने मंडलाध्यक्षाला पाचारण केले. "महाराज, क्षमा असावी. या प्रयत्नात आपल्याला जनतेचा पाठिंबा मिळणार नाही. बळजबरीने काही करू जाल तर जनतेत असंतोष व खळबळ माजेल. आपण कृपा करून या मुद्याचा फेरविचार करावा." मंडलाध्यक्षाने हात जोडून विनवणी केली.

"परन्तु कोसलराजाला काहीही करून आपली योजना राबवायचीच होती. हे जाणून विश्वनाथने कोसलराजाची भेट घेऊन त्याला म्हटले–"महाराज, आपली आज्ञा असेल तर हे काम मी अंगावर घेऊन पुरं करीन."

खूश होऊन राजाने श्रीपुर मंडलाध्यक्षाला दूर करून ते स्थान विश्वनाथला दिले आणि त्याबाबत सर्वाधिकारही बहाल केले. या नव्या पदावर रुजू होताच विश्वनाथने धरणामुळे पाण्याखाली जाणाऱ्या गावच्या लोकांना पूर्वीप्रमाणेच आज्ञा देऊन गाव रिकामा करण्याबद्दल दवंडी पिटवली. पण पुन्हा त्याच प्रकाराची पुनरावृत्ति होऊन लोकांनी बंड करायचा घाट घातला. परंतु विश्वनाथने याही वेळीं मोठया प्रमाणात शिपाई बोलावून घेऊन बंडखोरांचे दमन केले. श्रीपुर मंडलाची प्रजा विश्वनाथला 'अप्पलपोटा' म्हणू लागली; 'उच्चपदासाठी हपापलेला माणूस' म्हणून त्याची निन्दानालस्ती करू लागली.

काही महिन्यांनी धरणाचे काम पूर्ण झाले आणि त्याच्या उद्घाटनप्रसंगी कोसलराजाने विश्वनाथचा 'महान त्यागी' व 'प्रजासेवक' म्हणून गौरव करून त्याची खूप स्तुति केली.

इतकी गोष्ट सांगून वेताळाने विक्रमराजाला विचारले–"राजा, विश्वनाथच्या वागणुकीबद्दल तुझं काय म्हणणं आहे? आपल्या मोठया मुलाला आपली नोकरी देऊन टाकून त्याने आपला त्याग दाखवून दिला हे खरे. पण नन्तर त्याने जी जी कामं केली ती तर त्याच्या अधिकारलालसेचाच पुरावा आहेत ना? आपला अधिकार पायरी पायरीने चढवत नेताना त्याने आपल्या गावच्या आणि मंडलातल्या लोकांना त्रासच दिला ना? प्रजेचा असंतोष त्याने बलपूर्वक दाबून टाकला. असल्या माणसाला 'महान त्यागी' आणि 'प्रजासेवक' वगैरे विशेषणे लावून राजाने त्याची भरपूर स्तुति केली, हे ठीक झाले काय? यावरून हीच गोष्ट जाहीर होत नाही का, कि राजा स्वार्थी आहे आणि प्रजेच्या हिताबद्दल अगदीच

निष्काळजी आहे? या सर्व प्रश्नांची उत्तरे माहीत असूनही दिली नाहीस तर, हे राजा, परिणाम तुला माहीत आहेच. तुझे मस्तक फुटून त्याचे शतशः तुकडे होतील."

यावर जराही न कचरता राजा विक्रम उत्तरला–" वेताळा, तुझी ही विधाने पूर्णतः चूक आहेत. विश्वनाथला अधिकारलोलुप व स्वार्थी म्हणणं चुकीचं आहे. त्याचप्रमाणे राजाला आपमतलबी व प्रजेबाबत निष्काळजी म्हणणंही गैर आहे. अभ्रक हे अप्राप्य असे खनीज आहे. ते मिळण्यामुळे देशाची स्थिति सुधारायला मोठीच मदत होणार होती. त्याचप्रमाणे नदीचे वाया जाणारे पाणी अडवून धरण बांधण्यामुळे प्रजेचंच हित होणार होतं. धरणामुळ ओसाड जमिनी सुपीक होतात, शेतीची प्रगति होते. सुरुवातीला काही लोकांना थोडा त्रास होतो खरा, पण हे सर्व 'बहुजनहिताय, बहुजनसुखाय' असेच असते. हा सर्व विचार करूनच कोसलराजाने योजना बनवल्या. पण प्रत्यक्ष त्या अमलात आणण्याचे वेळी खुद्द गाव पाटील व मंडलाध्यक्षच आडवे आले. त्यांना प्रजेच्या कोपाचे भय वाटले आणि त्यांनी आपली जबाबदारी टाळली. पण विश्वनाथ हुषार होता. त्याला खात्री होती की सुरुवातीला लोकांनी विरोध केला, तरी नंतर आपल्याला होणाऱ्या सुखसोयी लक्षात आल्यावर त्यांचा गैरसमज आपोआप दूर होईल, ते खूष होतील! म्हणूनच त्या योजना राबवण्यात विश्वनाथने पुढाकार घेतला. काही माणसं जी. महान् कार्ये करतात ती काही अधिकारलालसेने करत नसतात. ती माणसं महान कार्यं करतात म्हणून अधिकार व कीर्ति त्यांच्याकडे चालून येतात. विश्वनाथच्या बाबतीत हेच घडले."

अशा तऱ्हेने उत्तर देऊन राजा गप्प झाला. परन्तु आता मौनभंग झाल्यामुळे वेताळ प्रेतासह अदृश्य होऊन पुन्हा त्याच झाडाच्या फांदीवर जाऊन लटकू लागला.

(कल्पित)

प्रामाणिक

खलिफा हरुन अलरशीद नंतर बगदादचे जे शासक झाले, त्यांच्यात अब्दुल अजीज विशेष प्रसिद्ध होता. तो लोकांना मोठ्या उदारपणे बक्षिसे वाटत असे. असा बादशहा मिळाल्यामुळे जनताही त्याच्यावर फार खुश असे. या बादशहाचे आणखी एक वैशिष्टय म्हणजे गुन्हेगारांना त्याच्याकडून मिळणारी अजब पद्धतीची शिक्षा! गुन्हेगारांना फटके मारणे, तुरुंगवासाची शिक्षा किंवा फाशी देणे–असल्या शिक्षा तो कधीच सुनवत नसे. तो न्याय दान असे करी, की गुन्हेगाराच्या मनात अपराध भावना खोलवर घर करून राहील, झालेल्या अपमानामुळे गुन्हेगार पुन्हा गुन्हा करू धजत नसे. इतकेच नव्हे, तर प्रामाणिक व मनाने निष्पाप अशा लोकांना बक्षिसे देऊन तो त्यांचा सत्कार करी. यामुळे अब्दुल अजीजच्या शासनकाळात बगदाद मध्ये चोऱ्या किंवा अनैतिक घटना क्वचितच घडत.

बऱ्याच अवधीनंतर बादशहा अब्दुल अजीजला एक मुलगा झाला. त्या आनंदोत्सवात त्याने बऱ्याच गरीबांना दानधर्म केला. अशाच एका गरीब माणसाला एक पोतेभर गहू मिळाले. घरी गेल्यावर पोते उघडून पाहिले तेव्हां त्याला त्या गव्हात एक सोन्याचे नाणे सापडले. त्याच्या पत्नीने त्याला ताबडतोब विचारले–"हे नाणं तुमच्याकडे कसं आलं?"

सारी घटना बायकोला सांगून तो गरीब माणूस म्हणाला–"हे चुकून आलेलं नाणं आत्ताच जाऊन मी परत करून येतो."

हे ऐकताच बायकोने त्याच्यावर चांगलीच आग पाखडली!

पण तिच्या आदळआपटीचा त्या माणसावर काहीच परिणाम झाला नाही. तो म्हणाला–"चुप बस ग! चुकून आलेलं हे

नाणं हडपण्याचा आपल्याला काहीच हक्क नाही." आणि सरळ जाऊन त्याने ते नाणं बादशहाकडे परत केले.

त्या गरीब तरुणाचा प्रमाणिकपणा पाहून बादशहाने त्याला तसली शंभर नाणी इनाम दिली!

तिथेच हजर असलेल्या बशीर नावाच्या सावकाराने हा सर्व प्रकार पहिला अन् त्याला लोभ सुटला! त्याने दरिद्री माणसा-सारखा पोशाख चढवला आणि आपल्याच घरातली पन्नास सोन्याची नाणी घेऊन तो बादशहाकडे पोचला. मोठ्या अदबीने ती नाणी बादशहाच्या हवाली करत तो म्हणाला–"जहांपनाह, परवा आपण मला धान्याचं जे पोतं दिलं होतं, त्यात मला ही नाणी सापडली. कृपा करून यांचा स्वीकार करावा." हे सर्व करत असताना बशीरची अशी अपेक्षा होती, की आता आपल्या प्रामाणिकपणावर खूश होऊन बादशहा आपल्याला याच्या दहापट नाणी बक्षीस देईल! पण काहीसा संशय येऊन बादशह बशीरकडे निरखून पाहू लागला. त्याला मोठे आश्चर्य वाटले, की बशीरचे पोट चांगले गरगरीत दिसत होते, तो चांगला धट्टाकट्टा वाटत होता, अन् विशेष म्हणजे त्याचा वेष गरिबाचा असला तरी त्याच्या उजव्या हाताच्या बोटांवर चार सोन्याच्या आणि डाव्या हाताच्या बोटांवर दोन हिऱ्यांच्या अंगठ्या चढवलेल्या होत्या. (त्या काढून ठेवायला तो विसरूनच गेला होता!) बादशहाने त्याचे खरे स्वरूप ताबडतोब ओळखले. भ्रमाचा भोपळा अखेर फुटलाच!

बादशहा ताबडतोब आपल्या वजिराला म्हणाला–"वजीरजी, ही नाणी आपल्या खजिन्यात परत पाठवा आणि या महा-राजांना त्यांच्या प्रामाणिकपणाबद्दल एक प्रमाणपत्र लिहून द्या."

हा न्याय ऐकल्याबरोबर लाजेने बशीरचा चेहरा पांढरा पडला.

चांदोबा पुरवणी–३६

भारताची दैवते :

हनुमान

हनुमान हा भारतातला एक खास असा देव आहे. श्रीरामाबद्दलच्या आपल्या अनन्य भक्तीमुळे त्याला देवत्व प्राप्त झाले.

हनुमान हा भगवान शिवाचेच साकार रूप होय. ती तेजस्वी शक्ती वायुने नेऊन तरुण तपस्विनी अंजनाला दिली आणि अशा रीतीने हनुमान हा अंजनाचा पुत्र म्हणून जन्मला. यामुळे त्याचे आंजनेय असेही नाव पडले.

देवकृपा असेल तर जगात काहीही मिळवणे अशक्य नाही, ही गोष्ट हनुमानाने सिद्ध करून दाखवली आहे. त्याने सीतेचा तपास लावला, महान् बलशाली राक्षसराजा रावण याचे गर्वहरण केले आणि लक्ष्मणाचे प्राण वाचवण्यासाठी संजीवनी वनस्पती मिळवण्याकरता त्याने हिमालयातून पर्वतच उचलून आणला. अगणित भक्तांच्या तोंडून निघणारे रामनाम ऐकण्याचा दिव्यानन्द मिळावा म्हणून त्याने चिरंजीवित्व प्राप्त करून घेतले.

वास्तविक हनुमान म्हणजे निष्कपट महाशक्ति, विनम्र असे अपूर्व साहस आणि विश्वसनीय यथार्थता या गुणांचे एकत्रित असे रूप होय. भक्तिपूर्ण दृष्टीने पहाणारांना तो सुन्दर असा भगवान वाटतो.

टंक-लेखन यंत्रावर अद्भुत गति

आशुलेखन व टंक-लेखनाच्या आंतरराष्ट्रीय संघाचे ३९ वें अधिवेशन गेल्या जुलई महिन्यात बेल्जियम देशाची राजधानी ब्रुसेल्स मध्ये झाले. पंजाब मधील जलंधर जिल्ह्यातील गोरया गावचा भारतीय युवक अभिषेक जैन याला 'इंटरस्टेनो १९९१' चॅंपियनशिप चढाओढीत 'जूनियर चॅंपियन' (२० वर्षांखालील गट) जाहिर करण्यात आले.

अभिषेक १३ वर्षे वयाचा बालक आहे आणि त्याची टंकन-गति मिनिटाला १०९.२ शद्ब इतकी असून त्यात शेकडा ९९.९३ शुद्धता आहे. वरच्या वर्गात विजयी झालेल्या स्पर्धकापेक्षा ही त्याची गति आणि शुद्धता अधिक आहे. अभिषेक दर मिनिटाला ५४६ स्ट्रोक्स मारतो, नि त्यातील ५११ शुद्ध असतात.

अभिषेक सध्या दहावीत शिकत आहे, म्हणून भारतातील अधिकृत निम्न श्रेणीच्या टंकन-परिक्षेत त्याला प्रवेश मिळत नाही. अभिषेकचे वडील एक टंक-लेखन संस्था चालवतात नि तेथे टंकन व आशुलेखनाचे शिक्षण दिले जाते ही भाग्याची गोष्ट होय. शाळा सुटली की अभिषेक आपल्या वडिलांच्या संस्थेत येतो आणि उत्साहाने इतर विद्यार्थ्यां बरोबर मोकळपा मशीनवर टंकन करू लागतो. त्याला वडिलांनी कधी अडथळा आणला नाही. ही सात वर्षांपूर्वीची गोष्ट आहे. राष्ट्रीय स्तरावरील चॅंपियनशिप साठी आवश्यक गति प्राप्त करून त्याने १९८९ मध्ये पुरस्कार मिळविला होता. आपल्या आई-वडिलांनी दिलेल्या उत्तेजनाने पुढील वर्षी ही त्याने या चढाओढीत भाग घेतला. अभिषेकने ब्रुसेल्सच्या चढाओढीत भाग घेतला. व आपल्या वडिलांच्या बरोबर त्याने बेल्जियमची यात्रा केली हे एक अद्भुत साहसच म्हटले पाहिजे. हिंदुस्तानातील एका प्रसिद्ध टाइपरायटर कंपनीने अभिषेकच्या आण्यायेण्याचा व तेथील निवास-भोजनाचा खर्च केला. आणि अभिषेकने ही कंपनी व आपले वडील या दोघांना ही यश मिळवून दिले.

हिंदी व पंजाबी भाषेत दर मिनिटाला क्रमश: ७५ व ८० शब्द अभिषेक टंकित करू शकतो. आता १९९३ मध्ये इस्तंबूल (टर्की) मध्ये होणाऱ्या 'इंटरस्टेनो' कडे अभिषेकचे लक्ष आहे आणि गिनी बुक ऑफ रेकॉर्डस् मध्यें प्रविष्ट होण्याची त्याला आशा आहे. मॅन्युअल टंकलेखन यंत्राच्या पुढे जाऊन तो इलेक्ट्रानिक यंत्रावर अभ्यास करू लागला आहे. अमेरिकेतील एका संस्थेने आयोजित केलेल्या इलेक्ट्रानिक टंक-लेखन चॅंपियनशिपसाठी अभिषेकला पाचारण करण्यात आले आहे.

अभिषेकला या सर्व प्रयत्नात उत्तम यश मिळावं अशी आपण आशा करू या.

तुम्हाला माहीत आहे?

१. पहिल्या शतकातील एका सम्राटाबाबत म्हटले जाते–"जेव्हा रोम जळत होते तेव्हा नीरो सारंगी वाजवीत होता!" त्याचं नाव काय?
२. इ. स. पूर्व सहाव्या शतकात होऊन गेलेल्या एका भारतीयाला 'प्लास्टिक सर्जरी'चा जनक म्हटले जाते. त्याचं नाव काय?
३. एका भारतीयाने वनस्पतींची वाढ मोजण्याचे एक साधन शोधून काढले. तो वैज्ञानिक व ते साधन यांची नावे सांगा.
४. एक राजा जन्मांध होता. आपला नवरा आंधळा आहे म्हणून त्याच्या राणीने आपल्या डोळ्यांवर पट्टी बांधलेली असे. तो राजा व त्याची राणी यांची नावे सांगा.
५. कोणत्या देशाचा राष्ट्रीय ध्वज खूप मोठा असतो? तो फडकवण्यासाठी चांगल्या उंच स्तंभाची आवश्यकता असते.
६. ऑलिंपिक ध्वजावर पाच निरनिराळ्या रंगांचे पट्टे असतात. ते रंग कोणते? ते रंग कसे निवडले गेले?
७. सन १९९६ मध्ये सोविएट पोस्टाच्या तिकिटावर एक भारतीय पहिल्या प्रथम दिसला. तो कोण होता?
८. सन १९०६ मध्ये नोबेल पारितोषिक ज्याला दिले गेले, नंतरच्या वर्षात लागोपाठ त्याच्या आठ शिष्यांचा हे पारितोषिक देऊन सन्मान करण्यात आला. तो नोबेल पारितोषिक-विजेता कोण?
९. फार अल्प काळ आपली कारकीर्द असलेला अमेरिकेचा अध्यक्ष कोणता?
१०. मृत समुद्राची (डेड सी) खोली किती आहे?
११. 'द ब्लू-क्रॉस सोसायटी ऑफ इंडिया'ची स्थापना कोणी केली?
१२. 'दीनबंधु' आणि 'देशबंधु' कोणाला म्हणतात?

उत्तरावली

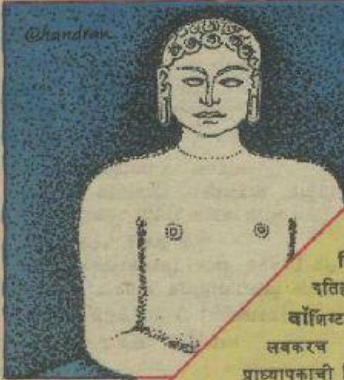
१. क्लॉडिअस सीजर ड्रूसस जेर्मानिकस.
२. सुश्रुत.
३. जगदीशचन्द्र बोस; क्रेस्कोग्राफ.
४. धृतराष्ट्र आणि गांधारी (महाभारत).
५. ब्राझील. राजधानी ब्राझीलिया मध्ये फडकणाऱ्या राष्ट्र-ध्वजाची लांबी ३२८.१ इंच व रुंदी २२९.३ इंच आहे.
६. निळा, पिवळा, हिरवा, तांबडा आणि काळा. जगातील कोणत्याही राष्ट्रध्वजात यांपैकी कोणता-ना-कोणता रंग असतोच.
७. कालिदास.
८. जे. जे. थॉम्सन.
९. विल्यम हेन्री हॅरिसन. सन १८४१ मध्ये यांनी पावसात भिजत जवळ जवळ दोन तास आपले प्रारंभिक भाषण दिले. यामुळे ते निमोनिया होऊन ३२ दिवसात दिवंगत झाले. ते एक डॉक्टर होते.
१०. ३९५.९ मीटर, अधिकतम खोली.
११. उपेक्षित जनावरांच्या संरक्षणासाठी १९६४ मध्ये मद्रासच्या कॅप्टन व्ही सुंदरम यांनी.
१२. सी. एफ. ॲंड्रूज आणि चित्तरंजन दास.

कोलंबसापूर्वी

ख्रिस्तोफर कोलंबसने अमेरिकेचा शोध सन १४९२ मध्ये लावला. पण काहींचा असा ही विश्वास आहे की नॉर्वेचा संशोधक लीफ एरिक्सन याने पाचशे वर्षांपूर्वी ग्रीनलँड मार्गे अमेरिकेची सफर केली आणि उत्तर अमेरिकेत प्रवेश केला. या समुद्रयात्रेच्या स्मरणार्थ नवव्या शतकातील समुद्री लुटेऱ्या जहाजासारखे एक वाइकिंग जहाज तारीख ३ मे रोजी नॉर्वेच्या किनाऱ्याहून निघाले. ई.स. १००० मध्ये ज्या मार्गे लीफ एरिक्सन गेला त्या मार्गावरून कोलंबस-दिवस म्हणजे १२ आक्टोबर रोजी ते अमेरिकेस पोचेल असा अंदाज आहे.

चांदोबाच्या बातम्या

'अहिंसा' विश्वविद्यालय

अमेरिकेत असलेल्या जैन धर्मियांनी न्यूजर्सी मधील ब्लेअर टाउन मध्ये संपूर्णपणे 'अहिंसे' ला समर्पित केलेले एक विश्वविद्यालय स्थापन करण्याची योजना आखली आहे. हे विश्वविद्यालय जैन व बौद्ध धर्मांवर आधारित असेल. सध्या कोस्टारिका मध्ये काम करीत असलेल्या 'शांति' विश्व-विद्यालया सारखं हे 'अहिंसा' विश्व-विद्यालय ही असेल आणि येथे संस्कृति, सभ्यता, इतिहास, मानसशास्त्र इ. विषयांचे शिक्षण दिले जाईल.

वॉशिंग्टन मध्ये असलेल्या अमेरिकन विश्व-विद्यालयात लवकरच टागोर-साहित्याच्या अध्यापनासाठी एका प्राध्यापकाची नियुक्ति होणार आहे. हे प्राध्यापक या विश्व-विद्यालयात रवीन्द्रनाथ टागोरांचे जीवन, त्यांचे साहित्य, या महापुरुषाचा जीवन-कालाबाबत विद्यार्थ्यांसाठी व्याख्याने देतील.

अमरचा चांगुलपणा

अमरची आई लहानपणीच वारली होती.

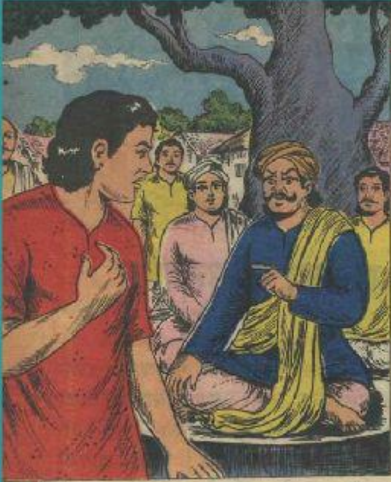
वडिलांनी मोठ्या प्रेमाने त्याला लहानाचे मोठे केले, वडिलांच्या आज्ञांचे पालन करणाऱ्या अमरला सर्व जण प्रामाणिक म्हणून ओळखू लागले. तरी पण अमरचे लोकज्ञान एकंदरीत बेताचेच राहिले, प्रत्येक लहान-मोठ्या बाबीत अमर वडिलांच्या मार्गदर्शनाची अपेक्षा करी. अमरच्या वडिलांना याबाबत फार काळजी वाटे. शेवटचा क्षण जवळ आला तेव्हा अमरला जवळ बोलावून वडील म्हणाले–"बेटा, तू कुठलं ही काम करू शकतोस. कुठलं ही वाईट व्यसन तुला नाही. सर्वांशी चांगला वाग, तुला कशाची कमतरता पडणार नाही." एवढा उपदेश करून वडिलांनी शेवटचा श्वास घेतला.

अमरने हा उपदेश छान लक्षात ठेवला. एक दिवशी अमरला समजलं की रामशास्त्री नावाच्या एका पंडिताचा राजसन्मान होत आहे. अमर त्या पंडिताला भेटायला गेला. म्हणाला–"महाराज, आपण महा-पंडित आहात! राजाने आपला सन्मान करणे सर्वस्वी योग्य! तुमचा सन्मान होत आहे हे पाहून मला खूप आनन्द झाला."

चांगल्या लोकांना दुसऱ्यांच्या भाग्याबाबत आनंद वाटतो–हे अमर दाखवून देत होता.

पण रामशास्त्र्यांवर या बोलण्याचा काही परिणाम झाला नाही. लालबुंद डोळ्यांनी अमरकडे पहात तो म्हणाला–"पांडित्याबाबत तुला रे काय समजतं? राजसन्मानासाठी मी योग्य आहे की नाही याचा निर्णय करण्याची योग्यता तुझ्यात कुठली? इथून पुढे कधी आपल्या पेक्षा मोठ्या लोकांच्या बाबतीत विचार न करता

"वसुंधरा"

असं बडबडत जाऊ नकोस, समजलं?" अमर बिचारा गप्प बसला, त्याला वाईट वाटलं. निराश अंतःकरणाने रस्त्यावरून जाणाऱ्या अमरला गावाच्या पाटलांनी पाहिलं. पाटलांजवळ गावातील काही वयोवृद्ध माणसं जमा झाली होती. आदल्या दिवशी पाटलाने जो एक न्यायनिवाडा केला होता, त्याची तोंड भरून सर्व जण स्तुति करीत होते. अमरने सर्वांना नमस्कार केला नि तिथंच उभा राहिला.

अमरकडे अमळ रागाने पहात गावचा पाटील म्हणाला–"का रे? माझा न्याय तुला नाही वाटतं आवडला? असा मुखस्तंभासारखा काय उभा आहेस?"

काय बोलावं हे अमरला समजेना. तो मुकाट्याने तेथून निघाला. काही लोक आपल्या बरोबरीच्या माणसांकडून आपली प्रशंसा ऐकू इच्छितात, तर काहींना प्रत्येकाकडून आपली स्तुति ऐकण्याची इच्छा असते! हा फरक कसा जाणावा?

अमर आपल्या बरोबरीच्या भीमल नावाच्या एका शेतकऱ्याकडे जाऊन म्हणाला–"भीमल, शेती करावी तर गड्या तूंच! तुझ्या हातात काही तरी जादू आहे असं वाटतं बघ. तू बी पेरलंस की त्यातून जणू सोनं उगवतं!"

हसून भीमल म्हणाला–"कां? आज फार प्रशंसा चाललीय माझी! कारण तर कळूं दे. माझ्याकडून काय काम साधून घ्यायचं आहे आज? तुला स्तुतीच करायची असेल, तर जा आपल्या पाटलाची कर. आपलं काम साधून घेण्यासाठी प्रत्येक जण त्याची तारीफ करीत असतो." भीमल म्हणाला.

आपल्या बरोबरीच्या लोकांची प्रशंसा करणं ही योग्य नाही असा विचार करून इथून पुढं कुणाची ही तारीफ करायची नाही असा अमरने निश्चय केला.

एक दिवशी अमरचं पोट दुखू लागलं, म्हणून तो वैद्याकडे आला. त्यावेळी वैद्य जखमांनी घायाळ झालेल्या एका माणसाची मलम-पट्टी करीत होते. "या जखमा कशा झाल्या?" अमरने त्या माणसाला विचारले.

एक वेडा बैल अंगावर धाऊन आला नि त्याने मला असं घायाळ केलं, असं त्या माणसाने सांगितलं. तेव्हा वैद्य अमरला म्हणाला–"अमर, हा बिचारा जखमांनी इतका व्याकुळ झालेला आहे. त्याला थोडी सहानुभूति दाखवायचं ही तुला जमत नाही हं?"

आता अमरला समजलं की दुःखी माणसावर दया करणं, त्याचं शांतवन करणं हा ही चांगुलपणाचाच एक भाग आहे.

यानंतर काही दिवसांनी बिहारीच्या घराला आग लागली. तो धाय धाय रडू लागला. अमर त्याच्यापाशी जाऊन म्हणाला–"अरेरे, तुझं सर्वस्व नष्ट झालं! मी तुझ्या दुःखात सहभागी आहे. आता काय होणार?"

पण ही सहानुभूति बिहारीला आवडली नाही. रागाने तो म्हणाला–"नुसते नक्राश्रु ढाळणारे अनेक आहेत. कुणी एक कवडी घेऊन मदतीला मात्र येताना दिसत नाही. जा चालता हो!"

अमरच्या जवळ पैसा मुळिच नव्हता. बिचारा बिहारीला काय मदत करणार? मुकाट्याने तेथून बाजूला होताना अमरच्या लक्षात आलं–'दुःखी माणसावर नुसती दया दाखवणं पुरेसं नाही. त्याला आर्थिक मदत देण्याची क्षमता आपणात असली पाहिजे.'

काही दिवसांनी लखपति ललितकुमार-कडे पंचवीस हजार अशर्फ्यांची चोरी झाली. लोक जाऊन त्याचे सांत्वन करू लागले. अमर ललितकुमारला म्हणाला–"तुमचं तर खूपच मोठं नुकसान झालं. आपणास काही मदत करायची माझी इच्छा आहे. आपण म्हणालात तर आपल्या दोन एकर शेतात मी फुकट काम करीन. मी आपल्या-कडून अधिक काय मदत करू शकणार?"

दु:खी-कष्टी लखपति ललितकुमारला अमरचं हे बोलणं काही आवडलं नाही. तो म्हणाला–"जा रे! आला मोठा मदत करणारा! पंचवीस हजार अशर्फ्या गेल्या तर मी काही कंगाल होणार नाही. मी काही तुझ्यासारखा दरिद्री नाही! नीट ऐकून घे, मला तुझी मदत बिलकुल नकोय. असल्या दहा चोऱ्या माझ्याकडे झाल्या तरी मी तुझ्याहून अधिक श्रीमंतच राहीन समजलं?"

तिथे जी वयोवृद्ध मंडळी हजर होती, त्यांनी ही अमरला सुनावलं–"दु:खी-कष्टी माणसाशी असं का बोलायचं असतं अमर?"

हे सगळं पाहून अमरला कळेना की आपला चांगुलपणा दाखवावा तरी कसा? याच काळजीत बिचारा त्रस्त झाला.

एक दिवशी गावा बाहेर वडाच्या झाडा-खाली बसून अमर आपल्या चिन्तेत गर्क होता. इतक्यात त्याने एका साधूला पाहिलं. साधूने अमरला विचारलं–"का रे बाबा? कसली काळजी करतो आहेस एवढी?"

अमरने साधूला आपली राम-कहाणी ऐकवली. साधू हसत म्हणाला–"आपला चांगुलपणा लोकांना दाखवायचा तू खूप प्रयत्न केलास! म्हणूनच लोक तुझी थट्टा करू लागले!"

अमरने विचारले–"स्वामीजी, आपला चांगुलपणा दाखवणं यात काही चूक आहे का?"

"नाही बेटा, तुझी चूक काही नाही. पण लोकांचा स्वभावच असा आहे की ते दुसऱ्याचा चांगुलपणा समजू शकत नाहीत. नुसती टिंगलटवाळी करणं लोकांना आवडतं. हे तू नीट समजून घे." साधु अमरचे सांत्वन करीत म्हणाला.

अमरने व्याकुळ होत विचारले–"पण मी सर्वांशी चांगुलपणाने वागावे असे वचन माझ्या वडिलांनी मृत्यु-समयी माझ्याकडून घेतलेले आहे. मी दिलेल्या वचनाचे पालन करू शकणार नाही का?"

"का नाही? ते सहजच शक्य आहे. सगळ्यांशी चांगुलपणाचा व्यवहार करण्या-साठी ज्याची त्याची प्रशंसा करीत भटकायला नको. प्रत्येकावर दया करण्याची ही आवश्यकता नाही!" साधूने उपदेश केला.

अमरने प्रश्न केला–"मग मी काय करायला हवं?"

"सर्वांचं हित-चिंतन करीत जा. बस." साधु म्हणाला.

"म्हणजेच काय करायचं हे काही मला समजत नाही!" अमरने पुन्हा पृच्छा केली.

"जर तुला कुणाची तारीफ करावीशी वाटली तर जरूर कर. कुणाला दया दाख-वावी असं वाटलं तर त्याला ही हरकत नाही. केवळ चांगुलपणाचं प्रशस्तिपत्र मिळविण्यासाठी कुणाची प्रशंसा करीत बसू नकोस. ज्यांना जरूर असेल, त्यांना अवश्य मदत कर. कुणी तुझं नुकसान केलं, निंदा केली–तर त्यांना क्षमा करणं हाच चांगुलपणा. रागाच्या भरात विना कारण कुणाची निंदा करू नकोस. आपल्या सदसद्विवेक-बुद्धीनुसार चांगलं काम करीत रहा, दुसरे लोक काय म्हणतात याचा विचार करीत जाऊ नकोस. त्यामुळे दु:खी होऊं नकोस. आलं सगळं लक्षात?" साधूने विचारले.

आता अमरच्या डोक्यात प्रकाश पडला. तसा तो पहिल्या पासून प्रामाणिक होताच. साधूच्या उपदेशानुसार व्यवहार करीत राहिला. गावातील सर्व लोक अमरला 'चांगला' म्हणू लागले. अमर शांतिपूर्वक सुखाने राहू लागला.

दानाचे फळ

मलयवती राज्याचा शासक होता सर्वोत्तम. त्याच्या मन्त्र्याचं नाव होतं सुमेध. राजा अधूनमधून सुमेधला बरोबर घेऊन, वेष बदलून, आपल्या राज्यात फेरफटका मारीत असे, आणि प्रजेची सुखदु:खं समजून घेण्याचा प्रयत्न करीत असे.

एके दिवशी असंच हिंडत असताना एक घटना घडली. दोन मित्र रस्त्यावरून जात होते. रस्त्याच्या कडेला बसून भीक मागणारा एक पांगळा माणूस त्यांना दिसला. त्यावेळी त्यातल्या एका मित्राने स्वत:च्या खिशात पैसा नसल्यामुळे दुसऱ्याकडून एक नाणे उसने मागून घेऊन त्या भिकाऱ्याला दिले. अन् पैसे दुसऱ्या दिवशी परत करायचे मित्राला कबूल केले. पण दुसऱ्या मित्राने नाणं देत म्हटलं–"अरे तू तर हे भिकाऱ्याला दान देण्यासाठी घेत आहेस ना; मग ते परत करायची काही गरज नाही. तू आणून दिलंस तरी घेणार नाही हं मी!"

ही घटना पाहिल्यावर राजा सर्वोत्तम विचारात पडला–ते नाणं दान दिल्याबद्दलचं पुण्य कुणाच्या नावे जमा होईल? पहिल्या मित्राच्या, की दुसऱ्या? पण खूप विचार करूनही त्याला योग्य उत्तर सांपडलं नाही.

दुसऱ्या दिवशी ही घटना राजाने दरबारात निवेदित केली आणि विचारलं–"या दोघांपैकी कोणाला दानाचं फळ मिळायला हवं?"

सर्व दरबारी विचारात पडले, बराच वेळ डोकी खाजवून काहीं दरबारी म्हणाले–"दान तर पहिल्या मित्रानेच केलं ना, मग फळ त्याला मिळावं!"

दुसरे काहीजण म्हणू लागले–"वा! असं कसं होईल! नाणं तर दुसऱ्या मित्राचं होतं ना? मग फळ त्यालाच मिळालं पाहिजे."

आणखी काहीजण म्हणाले–"दान एकानं केलं, पण पैसे तर दुसऱ्याचेच गेले! मग फळ दोघांना सारखं सारखं मिळावं."

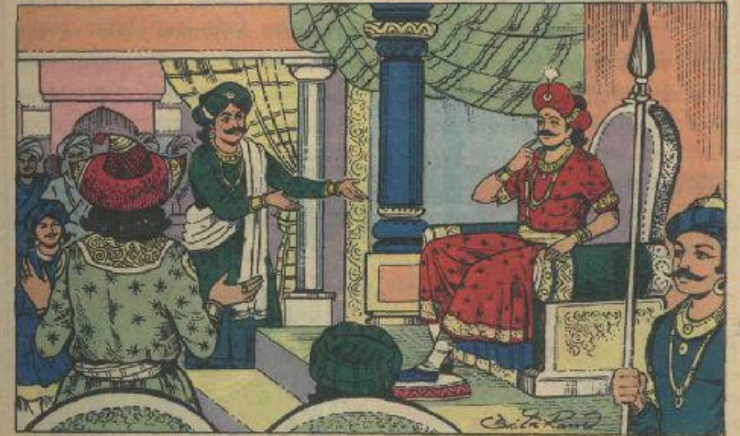
पण कुणाचंच उत्तर राजाला बरोबर वाटेना. दरबाऱ्यांकडे तीक्ष्ण नजर टाकत तो म्हणाला–"तुमचं कुणाचंच उत्तर बरोबर नाही वाटत. जरा नीट खोलवर विचार करून नीट तार्किक आणि हेतुबद्ध उत्तर द्या."

सर्वांनी पुन्हा खूप विचार केला, पण सर्वोत्तमला योग्य वाटेल असं उत्तर मिळालं नाही.

शेवटी आपला मन्त्री सुमेध याच्याकडे पहात राजाने विचारलं–"महामन्त्री, घटना तर तुम्ही प्रत्यक्ष आपल्या डोळ्यांनी पाहिलीत नं? मग याबाबत तुमचा काय विचार आहे तो कृपा करून सांगा बरं!"

"महाप्रभु, मला तरी प्रामाणिकपणे असं वाटतं की, दान करण्याची केवळ ऐपत असण्यापेक्षा, दान करण्याचा विचार डोक्यात येणं हे जास्त महत्त्वाचं. तेव्हां असा चांगला विचार करणाऱ्या पहिल्या मित्रालाच दानाचं फळ मिळावं." महामन्त्री उत्तरले.

इतक्यात दरबारी विदुषक घरहास उठून उभा रहात म्हणाला–"महाराज, मी महामन्त्र्यांच्या विचाराशी पन्नास टक्केच

सौ. स्वाती तांबे

सहमत होईन. कारण एक नाणं दान देण्याचं पुण्य पहिल्या मित्राला जरूर मिळावं, पण त्याबरोबरच दुसऱ्याचं नाणं हडपण्याचं पापही त्याला लागतंच ना?"

हे ऐकून सर्वोत्तमला हसू आलं. तो आपल्या मन्त्र्याकडे प्रश्नार्थक नजरेनं पाहू लागला.

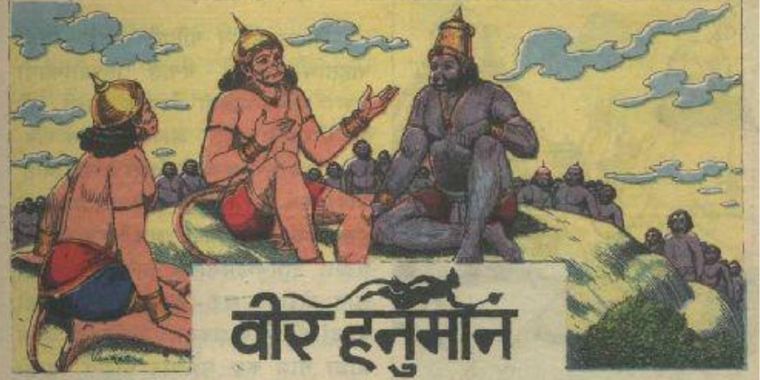
आता हळूच हसत सुमेध बोलू लागला– "पहिल्या मित्राने दुसऱ्याचे नाणे हडपण्याच्या उद्देशाने घेतलंच नव्हतं ना! त्यानं तर ते परत करण्याची बोली करूनच मागितलं होतं. दुसऱ्यानंच ते परत घ्यायला नकार दिला, याला काय करणार? तेव्हां पहिल्या मित्राला ते हडपण्याचं पाप नक्कीच लागणार नाही.

पण विदुषक पुन्हा उठून म्हणाला–" पण मग दुसऱ्याला बिचाऱ्याला यात काय लाभ? त्याचं तर एक नाणं खर्च झालंच की! त्यानं ते पहिल्या मित्राला दिलं अन् परत घेतलं नाही; म्हणजे कमीत कमी ते नाणं पहिल्याला दान करण्याचं फळ तर त्याला मिळायला हवं ना! आता बोला तुमचं काय म्हणणं आहे यावर?"

पण सुमेध धाडकन उत्तरला–" तुमचा विचारच चुकीचा आहे. दुसऱ्याला कसलंच फळ मिळणार नाही. कारण यावेळीं पहिल्या मित्राला दान देण्याचा विचार दुसऱ्या मित्राचा मुळी नव्हताच; अन् पहिल्याचाही दान घेण्याचा विचार नव्हता. या सर्व घटनेला दुसरा मित्र निमित्तमात्र आहे. नाणे परत घ्यायला त्यानेच नकार दिला, तेव्हा ते घालवायला जबाबदार तोच ठरतो ना? दान करण्याचा विचारच मनात नसताना दानाचं फळ मिळायची संधी कशी मिळेल?"

आता मात्र सुमेधची तर्कशुद्ध विचारसरणी आणि बुद्धीची प्रखरता धरहासच्या लक्षात येऊन चुकली. राजा सर्वोत्तमलाही त्याचं उत्तर संतोषजनक वाटलं. दरबार भरवून सर्वांपुढे राजानं सुमेधची तोंड भरून स्तुति केली आणि त्याने सुमेधचा छानसा सत्कार केला.

वीर हनुमान

हनुमानाने सीतेचे स्मरण करून एकदा नमस्कार केला आणि तो सांगू लागला :

"महेन्द्र पर्वतावरून उडत जात असताना तुम्ही मला पाहिलंच होतं ना? मी जेव्हा आकाश-मार्गाने जात होतो, तेव्हा एक सुंदर सोन्याचं शिखर माझ्या वाटेत आडवं आलं. त्याचा भंग करण्याचा विचार मी करीत होतो, इतक्यात मोठ्या प्रेमाने मला सामोरं येत ते म्हणालं–" माझं नाव मैनाक. तुझे पिता भगवान वायुदेव यांनी इंद्राच्या तावडीतून मला एकदा वाचवलं होतं! तू रामाच्या कार्यासाठी चालला आहेस, तुला मदत करण्याची माझी इच्छा आहे." मी गडबडीत असल्यामुळे थांबू शकत नव्हतो, त्याचा निरोप घेऊन पुढं निघालो. यानंतर सर्पमाता सुरसा मला गिळून टाकण्याची धमकी देत माझ्या पुढे आली. मी तिला सांगितलं की मी एका महत्त्वाच्या कामगिरीवर निघालो आहे, काम संपवून मी परत येईन तेव्हा तू मला खाल्लंस तरी चालेल. पण तिने माझं म्हणणं ऐकलं नाही. मी सूक्ष्म शरीर धारण करून तिच्या तोंडात घुसलो आणि दुसऱ्याच क्षणी बाहेर आलो. तेव्हा सुरसाने मला आशीर्वाद देऊन पुढे रवाना केलं. नंतर काही अंतरावर माझ्या छायेला कोणी तरी पकडलं. ती सागरात राहणारी एक राक्षसीण होती. माझा निरुपाय झाला. मी पुन्हा सूक्ष्म रूप धारण करून तिच्या शरीरात गेलो आणि तिचं हृदय फाडून बाहेर पडलो. नंतर

१७. मधुवनाचा विध्वंस

मला कळलं की तिचं नाव होतं सिंहिका! नंतर मी लंकेपर्यंत पोचलो, लपत-छपत लंकेत प्रवेश केला. तेथे लंका एका विशाल-काय राक्षसीच्या स्वरूपात माझ्या समोर येऊन उभी राहिली. मी तिचा पराभव केला. आता मी सीतेचा शोध सुरू केला. रावणांच्या घरी सीता मला दिसली नाही. एका भव्य उद्यानात शेवटी मला ती दिसली, तिची काया कृश झालेली होती. भयंकर राक्षसिणींच्या घोळक्यात शोकमूर्ति सीता बसलेली होती!"

अशा रीतीने आपण स्वत: जे काही पाहिलं ते सर्व समग्र हनुमानाने वानरांना सांगितलं. शेवटी तो म्हणाला–

"सीता महान् पतिव्रता आहे. तिला पाहताच माझ्या मनात तिच्याविषयी अपार भक्ति-भावना निर्माण झाली. ती एक वीरपत्नी आहे. आपल्या पतीने रावणाचा वध करावा अशी तिची इच्छा आहे. आपण सर्व जण मिळून सहज रावणाचा वध करू शकतो. मला वाटलं, असं करून सीतेला घेऊन राम-लक्ष्मणाकडे गेलं तर किती छान होईल! खरं म्हणजे रावणाला मी एकटा ही मारू शकतो. इद्रजितची अस्त्रे माझा नाश करू शकणार नाहीत. तुम्ही म्हणालात तर मी इंद्रजितला ही ठार करू शकतो. जांबवान आणि अंगद त्या सर्व राक्षसांचा वध करू शकतील. दोन महाबली राक्षस आहेत–मैंद आणि द्विविद. कोणाच्या ही हातून मरण येणार नाही असा वर त्यांना मिळालेला आहे. बोला, आता तुमचं काय म्हणणं आहे?"

हनुमानाचं म्हणणं मान्य करीत अंगद म्हणाला–"होय, तुझं बोलणं बरोबर आहे. सीतेचा शोध लावून तिला बरोबर न घेता परत जाणं योग्य नाही. असं आपण केलं तर ती मोठी चूक होईल. 'आम्ही सीतेला पाहिलं, पण तिला घेऊन आलो नाही' असं आपण रामाला कसं सांगणार? काही खास राक्षसांचा वध तू केलाच आहेस, आता फारच थोडं काम शिल्लक आहे. सीतेला घेऊनच आपण रामाकडे जाऊ या."

तेव्हा जांबवान अंगदाला म्हणाला–"तू जे म्हणतोस ते तसं ठीक आहे. पण एक गोष्ट विसरून चालणार नाही. रामाची आज्ञा असेल त्याप्रमाणेच आपण वागल पाहिजे. म्हणून रामाच्या आज्ञेनुसार जं करायचं तेच आपण करू."

सीता कोठे आहे याचा शोध घ्यायला रामाने वानरांना सांगितलं होतं. सीतेला घेऊन या असं तर रामाने मुळिच सांगितलं नाही. हनुमानाने वानरांना सांगितलं की सीता त्याच्या बरोबर यायला तयार नाही.

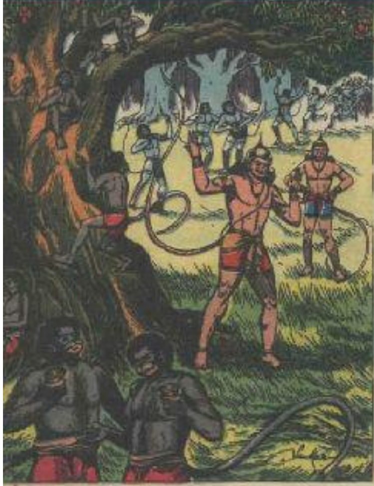
यावर सर्वांनी जांबवानचं म्हणणं मान्य केलं. आपण सीतेला पाहिल्याची वार्ता ताबडतोब रामाकडे जाऊन सांगितली पाहिजे. सर्व वानर आकाशमार्गाने निघाले आणि भूतलावरील जणू नन्दनवन अशा मधुवनात पोचले. मधुवनाचं संरक्षण करण्यासाठी सुग्रीवाने आपला मामा दधि-मुख याची नियुक्ति केलेली होती.

मधुवनात पोचताच मधुपान करण्यासाठी वानरांनी अंगदाला अनुमति मागितली. आणि अंगदाने त्यांना परवानगी दिली. सीतेला शोधून काढल्याच्या आनंदात सर्व वानरांनी भरपूर मधुपान केले, एकमेकांना अधिक पिण्यासाठी उत्तेजन देऊं लागले. सर्व वानर गाऊ-नाचू लागले. कॉही वानर तर वेड्यासारखे हसू लागले. काही बेशुद्ध

होऊन जमिनीवर पडले. काही सैरावैरा पळू लागले, तर काही हवेत उडू लागले. काही वानर आरडा-ओरडा करू लागले. काही वानर एकमेकांचे हात धरून चक्राकार नाच करू लागले. नशेत काही जण आपल्या गुप्त गोष्टींबाबत एकमेकांशी बोलू लागले. काही वानर तोल जाऊन एकमेकांवर पडत होते. कुणाला ही आपल्या शरीराची शुद्ध राहिली नाही.

अशा प्रकारे वानरांनी मधुवनातील सर्व दारू संपवून टाकली, इतकंच नाही तर आता ते वृक्षांचा विध्वंस करू लागले. यावर दधिमुख रागाने लाल झाला आणि त्याने सर्व वानरांना मधुवनातून बाहेर

जायला सांगितलं. पण त्याची आज्ञा कोणी ही मानली नाही. मग दधिमुखाने काहींना समजाऊन सांगितलं, तर काहींना धमकावणी दिली. आता वानरांच्याने राहवेना, ते दधिमुखावर तुटून पडले नि त्याला आपल्या नखांनी ओरबाडून अनेक प्रकारे त्रास देऊ लागले.

हनुमान वानरांना म्हणाला–"तुम्ही मनसोक्त प्या, तुम्हाला कोणी मना केलं तर मी त्याच्याकडे पाहून घेईन!"

"हनुमानाने कुकर्म करायला सांगितलं तरी मी ते करीन, मग सत्कर्म करायला सांगितलं तर का बरं करणार नाही?" अंगद नशेत म्हणाला.

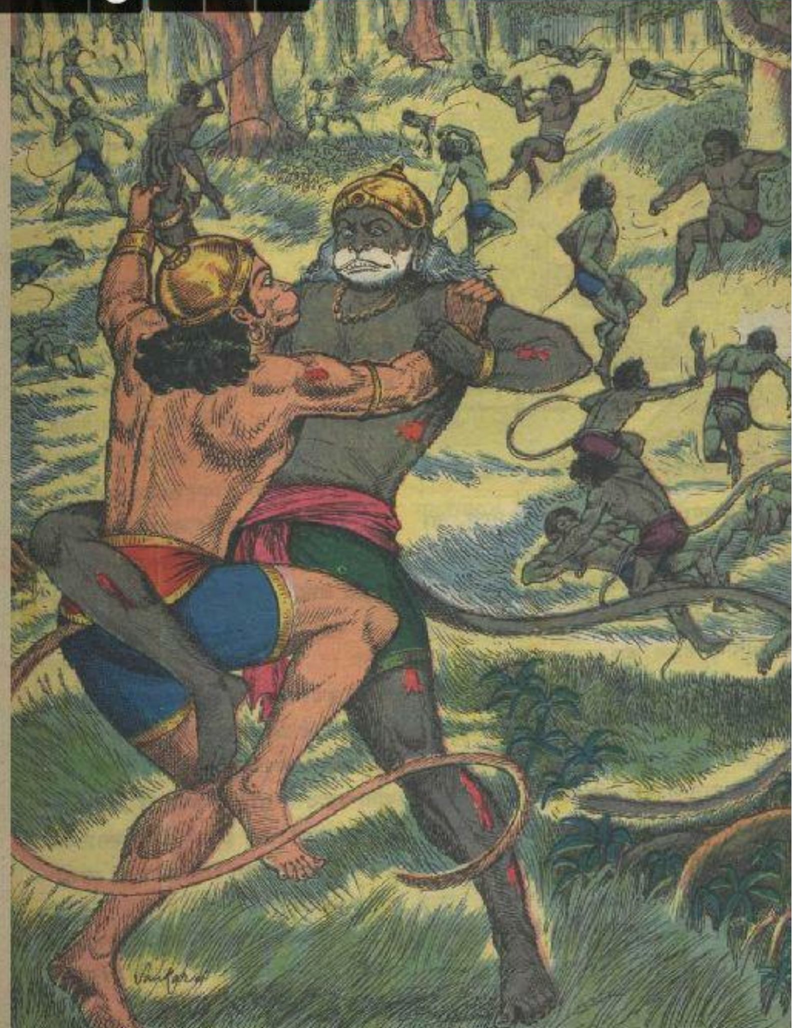
अंगदाच्या या बोलण्यावर सर्व वानर खुश झाले. मधुवनाचे जे पहारेकरी त्यांच्या वाटेत आड आले, त्यांना ते मारून टाकू लागले आणि मधुपान करीत असताना वानरांनी झाडांवरील सर्व फळे खाऊन टाकली. त्यांना आडवणारा आता कोणी राहिला नाही. शेवटी संपूर्ण मधुवन ध्वस्त झालं.

हा अन्याय पाहून दधिमुख शांत बसू शकला नाही, आपल्या सैन्यासह जोरजोरात आरोळ्या ठोकत वानरांशी युद्ध करायला तो निघाला.

दधिमुख अंगदाचा आजोबा होता, पण या नात्याचा काही ही विचार न करता अंगदाने त्याला झोडपून काढले. आता निरुपाय होऊन दधिमुख आपल्या लोकांसह सुग्रीवाकडे गेला.

दधिमुखाने जेव्हा सुग्रीवाच्या पायांवर डोकं ठेवलं तेव्हा सुग्रीव अमळ घाबरला. त्याला वाटले काही तरी महान संकट कोसळले आहे. त्याने विचारले–"अरे, अशी माझ्या पायांवर काय लोळण घेत आहेस? उठ, जरा ही न घाबरता सांग तर खरं झालं काय? मधुवनावर काही संकट तर नाहीं ना आलं?"

दधिमुख म्हणाला–"महाराज, आपले वडील ऋक्षरज यांच्या वा आपल्या काळात

जे करण्याचे साहस कोणी केले नाही, तो अन्याय आता मधुवनात चालला आहे, अंगद वगैरे वानरांनी आज मधुवनात प्रवेश करून पहारेकऱ्यांना मार-पीट केली, आकंठ मधुपान करून चुप बसले नाहीत, बरेचसे मद्य सांडून टाकले. तुमच्या बद्दल ही त्यांना भय राहिलं नाही असं वाटतंय!"

दधिमुख जेव्हा सुग्रीवाकडे आला होता, तेव्हा राम-लक्ष्मण ही तिथेच होते. दधिमुखाला इतका चिंतामग्न पाहून लक्ष्मणाने सुग्रीवाला विचारले–"हा का बरे इतका दुःखी आहे?"

तेव्हा सुग्रीवाने लक्ष्मणाला निवेदन केले– "आपण सीतेचा शोध घेण्यासाठी ज्या वानरांना दक्षिण दिशेला पाठविले होते, त्यांनी मधुवनात येऊन मधुपान करून धिंगाणा चालविला आहे असं हा सांगतोय! त्यांनी सीतेला नक्कीच पाहिलं असलं पाहिजे, नाहीतर मधुवनात प्रवेश करण्याचे साहस ते करणार नाहीत. त्यांच्यातील हनुमानाला सीतेचा पत्ता जरूर लागला असला पाहिजे. हे काम झालं असलं तर त्यानेच केले असेल, दुसऱ्या कोणाला हे काम जमण्यासारखं नाही. जांबवान, अंगद नि हनुमान एकत्र असले तर पराजय केवळ अशक्य! लक्ष्मणा, तू ही नीट विचार कर, जर सीतेला त्यांनी शोधून काढलं नसेल तर असा जल्लोष ते कधी करणार नाहीत. मधुवन ब्रह्माने माझ्या वडिलांना दिलेले वरदान आहे."

हे सर्व ऐकून लक्ष्मणाला फार आनंद झाला.

सुग्रीव दधिमुखाला म्हणाला–"वानरांनी मधुपान केले असले तर करू दे. ते आपलं काम फत्ते करून आले आहेत, म्हणून मी त्यांना माफ करतो. पण त्यांनी आपलं हे काम कसं पूर्ण केलं हे जाणून घ्यायला मी नि राम-लक्ष्मण अगदी उतावळे झालो आहोत."

हे ऐकून दधिमुखाची सर्व चिंता दूर झाली. राम-लक्ष्मण नि सुग्रीव यांना अभिवादन करून त्याने सर्वांचा निरोप घेतला आणि जसा आला तसा मधुवनात पोचला. मग तो अंगदाला म्हणाला– "अंगदा, माझ्या सहकाऱ्यांनी तुझ्या मार्गात अडथळा आणला म्हणून तू रागावू नकोस. तू तर युवराज आहेस, तुझा या मधुवनावर संपूर्ण अधिकार आहे. चूक मीच केली, मला क्षमा कर. तुम्ही सर्व जण परत आला आहात हे जाणून राजा सुग्रीवाला फार आनंद झाला आहे. सुग्रीवाने माझ्या करवी तुला निरोप पाठविला आहे की तुम्ही सर्वांनी तावडतोब जाऊन त्यांना भेटावे."

तेव्हा अंगद वानरांना म्हणाला–"आपण इथं पोचल्याची वार्ता रामापर्यंत गेली आहे असं दिसतंय. आता आपल्याला लगेच तिथं गेलं पाहिजे. मधुपान करून आता तुमचा थकवा गेला असेल. आता इथे थांबून काय करायचंय?"

सर्व वानर तावडतोब निघायला तयार झाले. अंगदाने आज्ञा दिली नसली म्हणून काय झाले, त्याची इच्छा त्यांना आज्ञेसारखी होती. अंगद आकाशात उडाला, तसेच सारे वानर ही मागे निघाले. मेघगर्जना करीत ते सुग्रीवाकडे जायला निघाले.

त्यावेळी सुग्रीवाने रामाला निवेदन केलं–"वानरांनी सीतेला पाहिलं याबाबत काहीच शंका नाही. अन्यथा मी दिलेल्या

मुदतीनंतर ते परत आलेच नसते. आपलं कार्य पूर्ण केल्यावाचून अंगद मला भेटायला येणारच नाही. मधुवनात वानरांनी मधुपान केलंच नसतं. सीतेचा शोध लागला असं समजायला आता काही हरकत नाही. हे रामा, आता तुझी काळजी संपली असं समज."

अशात आकाशात सिंहध्वनि करीत येणारे वानर त्यांना दिसले. मग काही क्षणातच सर्व वानर सुग्रीवा समोर जमिनीवर उतरले.

हनुमानाने रामाला साष्टांग नमस्कार करून म्हटले–"मी सीतेला पाहिलं! ती खुशाल आहे." रामाने मोठ्या प्रेमाने हनुमानाकडे पाहिलं.

तो हनुमानाला म्हणाला–"हनुमान, सीता कोठे आहे? ती माझ्या संबंधी काय विचार करीत आहे? काही ही न लपवता मला सर्व विस्ताराने सांग."

सर्व वानरांनी हनुमानाला विनंती केली– "सांग तूच आता सगळी वार्ता!"

सीता ज्या दिशेला होती, तिकडे वळून हनुमानाने नमस्कार केला. नंतर सीतेने दिलेला मणी हनुमानाने रामाला दिला आणि सीतेला त्याने कसे पाहिले हे सांगायला सुरुवात केली.

"शंभर कोसांच्या अंतरावर असलेला समुद्र पार करून मी सीतेला शोध करायला गेलो. तेथे रावणाची लंका नगरी होती. त्या नगरीत राक्षसिणींच्या गराड्यात दुबळ्या झालेल्या सीतेला मी पाहिलं. सीतेला तेथे जो त्रास होत होता तो पाहून मला फार वाईट वाटलं. मी जेव्हा तिला पाहिलं तेव्हा तिने आत्महत्या करायचा निश्चय केलेला होता. मी तिला कसं तरी विश्वासात घेऊन या निश्चयापा[illegible] जेव्हा चित्रकूट पर्वतावर होता, त्यावेळची एक कावळ्याची घटना सीतेने मला सांगितली. सीतामाईने हा चूडामणी मोठ्या भक्तिभावाने आपल्या जवळ ठेवलेला होता. ती मला म्हणाली की मी तुम्हाला नि सुग्रीवाला जाऊन सांगावं– आता ती एक महिना भरच जिवंत राहू शकेल. म्हणून समुद्र पार करून जाण्याची लवकरच काही तरी उपाय-योजना करा."

हनुमानाने दिलेला चूडामणी छातीशी धरून राम ओक्सा-बोक्षी रडू लागला. त्याच्या बरोबर लक्ष्मण ही रडला. डोळ्यातील अश्रु पुसत राम सुग्रीवाला म्हणाला– "हा चूडामणी पाहून माझ्या हृदयात कशी कालवा-कालव होत आहे. हा मणी जनकाने सीतेला दिला होता. लग्नाच्या वेळी सीतेने हा मणी आपल्या डोक्यावर धारण केला होता. हा पाहून मला दशरथ नि जनक यांची आठवण येत आहे. यात मला जणू सीतेलाच पाहिल्याचा भास होत आहे."

[illegible]बुद्धीची परीक्षा

आपल्या परिवारात सर्वात बुद्धिमान कोण आहे, याची परीक्षा करावी असा विचार एकदा शिरीषनगरचा राजा विजयवर्धन याच्या मनात आला. आपले सर्व दरबारी कर्मचारी आणि नोकर-चाकर यांना एका जागी बसवून त्याने विचारले–"अग्निकुंडात उडी मारली, तर माझ्याबरोबर तुम्ही उडी माराल? मी समुद्रात उडी घेतली, तर तुम्हीही घ्याल?"

सगळे नुसतेच एकमेकांकडे टकामका पाहू लागले. पण शिवराज नावाचा एक कर्मचारी मात्र उठून म्हणाला–"महाराज, मी आपणाबरोबर अग्निकुंडात तावडतोब उडी मारीन; पण समुद्रात उडी मारायची असेल तर कृपया मला पंधरा दिवसांची मुदत द्यावी."

राजाने विचारले–"नीट खरं सांग! तुला आपल्या प्राणांची काहीच पर्वा नाही? अन् अग्निकुंडात उडी मारायला तयार असलेला तू, समुद्रात उडी मारायला मुदत का मागतोस?"

शिवराज यावर म्हणाला–"क्षमा करावी महाराज! मुलाबाळांचा धनी आहे मी. अग्निकुंडात उडी मारून आपण आपला प्राण थोडाच गमवाल? म्हणूनच मी आपणाबरोबर अग्निकुंडात तावडतोब उडी मारायची तयारी दाखवली. पण समुद्रात उडी मारायची गोष्ट निराळी. आपण पोहू शकता, आपण सहज उडी माराल. पण मला कुठं पोहोता येतं? ते अगोदर शिकून घ्यावं म्हणून पंधरा दिवसांची मुदत मागितली मी!"

या उत्तरावर राजा हसू लागला आणि शिवराज सर्वात बुद्धिमान असल्याचं घोषित करून राजाने त्याची खूप प्रशंसा केली.

–कु. पूजा दामले

पाच भाकरी

धोंडीबा आणि मनोहर नावाचे दोघे प्रवासी बरीच लांबची यात्रा उरकून एका संध्याकाळी एका खानावळवालीकडे भेटले. दुसऱ्या दिवशी सकाळी ते जेव्हा आपापल्या पुढल्या प्रवासासाठी पुढे निघाले तेव्हा म्हाताऱ्या खाणावळवालीने प्रवासात खाण्यासाठी दोघांनाही जाड जाड भाकरींच्या दोन पोटल्या बांधून दिल्या. धोंडिबा काहीसा मोठ्या मनाचा आणि कंजूष प्राणी होता. म्हातारीने त्यांचा हा स्वभाव ओळखूनच धोंडिबाच्या पोटलीत तीन तर मनोहरच्या पोटलीत दोनच भाकरी घातल्या होत्या.

सुरुवातीचा प्रवास दोघांना एकाच रस्त्याने करायचा असल्यामुळे दोघेही बरोबरच चालत राहिले. दुपारच्या वेळी एका तलावाकाठी असलेल्या दाट झाडीखाली ते पोचले. तेथेच जेवण उरकायचे ठरवून तलावावर हातपाय धुवून दोघेही झाडाखाली येऊन बसले आणि त्यांनी आपापल्या पोटल्या सोडल्या. धोंडिबाला आपल्या पोटलीत तीन, तर मनोहरला दोनच भाकरी बांधलेल्या आढळल्या.

"पाहिलंत म्हातारी कशी खवडूस आहे? पोटलीत तिनं दोनच भाकरी बांधल्या आहेत!" मनोहर काहीसा चिडून म्हणाला.

यावर हसत हसत धोंडिबा म्हणाला– "अरे, दोन-दोन भाकरी तरी आपण कुठे खाऊ शकणार आहोत? हं, आपण तेवढ्या संपवू शकलो, तर उरलेली एक भाकरी आपण अर्धी-अर्धी वाटून खाऊ! मग तर झालं?"

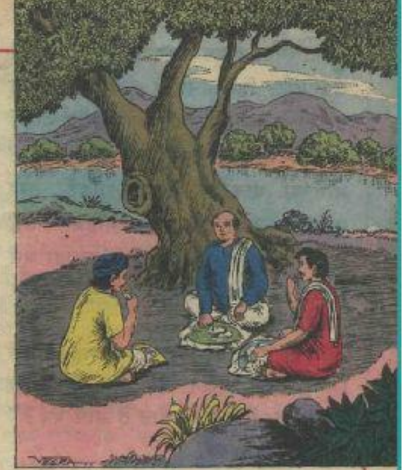
दोघं खायला सुरुवात करणार, इतक्यात त्याच झाडाखाली नामदेव नावाचा आणखी एक यात्रेकरू आला.

"बाबांनो, मी भुकेनं मरायला टेकलोय! तुमच्यातलं थोडं अन्न मला पण दिलेत तर उपकार होतील बघा माझ्यावर!" नामदेव दोघांना म्हणाला.

"या ना! अवश्य या आमच्याबरोबर जेवायला. आमच्या जवळच्या भाकरी आपल्या तिघांना अपुऱ्या नाही पडायच्या." धोंडिबा आनन्दाने आगन्तुकाचे स्वागत करीत म्हणाला.

धोंडिबा एवढे म्हणायचाच अवकाश, कि नामदेव ताबडतोब त्यांच्याबरोबर येऊन बसला. त्या तिघांनीही त्या पाच भाकरी वाटून खाल्ल्या. जाताना नामदेवने आपल्या-जवळचे पाच आणे धोंडिबाच्या हातावर ठेवत कृतज्ञता प्रकट केली. धोंडिबा 'नको-नको' म्हणत असतानाही ते पाच आणे देऊनच नामदेवने आपला रस्ता सुधारला. धोंडिबा त्यातले दोन आणे मनोहरला देऊ करत म्हणाला–"हे दोन आणे तुमच्या वाट्याचे. माझ्या तीन भाकरी होत्या म्हणून तीन आणे माझे!"

"वा, वा! हा तर सरळसरळ अन्याय आहे. भाकरी काय आपण नामदेवला विकल्या होत्या थोड्याच! त्याने आपण होऊन पैसे दिलेत. तेव्हा दोघांनी अडीच अडीच आणे घेणं बरोबर होईल." असे म्हणून मनोहरने आणखी दोन पैसे मागितले. दोन पैसे देण्याबद्दल धोंडिबाची काही तक्रार नव्हती, पण मनोहरच्या कंजूषपणाचा मात्र त्याला राग आला.

"मग तर चलाच माझ्याबरोबर. पुढे येणाऱ्या गावात जाऊन तिथल्या पाटला-कडून आपण निवाडा करून घेऊ. तो म्हणेल ते प्रमाण, कबूल?" धोंडिबाने विचारले.

दोघेही आणखी पुढे गेल्यावर एका गावात पोचले. तेथल्या पाटलासमोर दोघांनी आपापली कैफियत मांडली.

पाटलाने दोघांचेही ऐकून घेतल्यावर मनोहरकडे वळून तो म्हणाला–"आता माझा निवाडा ऐकून घ्या. नामदेवने जे पाच आणे दिले, त्यातले चार आणे धोंडिबाला मिळायला हवेत आणि तुला एकच आणा मिळाला पाहिजे. तेव्हा तू दोन आण्यांपैकी एक आणा धोंडिबाला परत कर."

हा न्याय ऐकून नामदेव चाट पडला! अर्धा वाटा मिळायचा तो कुठेच गेला, अन् उलट एक आणा परत करायचा म्हणजे काय?

"पाटीलबाबा, हा कुठला न्याय तुमचा? आमच्या भाकरींची संख्या पाहिली, तरी मला दोन आणे मिळायला पाहिजेत ना? आपण तर मला एकच आणा मिळावा असं म्हणताय, हे कसं काय?" कंजूष मनोहर विचारू लागला.

"मी सांगतोच तेच न्याय्य आहे. माझं म्हणणं नीट ऐकून घे. पाच भाकरींची वाटणी तुम्ही कशी केलीत ते सांग बरं?" पाटलाने विचारले.

"हो, सांगतो की! आम्ही एकेका भाकरीचे तीन तीन सारखे तुकडे केले. असे पाच भाकरींचे पंधरा तुकडे झाले. आम्ही तिघांनी ते सारखे वाटून पाच पाच तुकडे घेतले." मनोहर उत्तरला.

"ठीक आहे. तुझ्या भाकरीचे एकूण किती तुकडे झाले?" पाटलाने विचारले.

"सहा." मनोहरने सांगितले.

"मग त्यातले पाच तर तूच खाल्लेस अन् फक्त एक तुकडा नामदेवला दिलास. पण धोंडिबाच्या भाकरीच्या नऊ तुकड्यांपैकी त्याने चार नामदेवला दिले. नामदेवने एकूण पाच तुकडे खाल्ले आणि पाच आणे दिले. त्याने तुझ्या भाकरीतला एकच तुकडा खाल्ला, म्हणून तुला फक्त एक आणाच मिळावा आणि धोंडिबाच्या चार तुकड्यांचे त्याला चार आणे मिळावे. बरोबर ना?" पाटलाने आपल्या निवाड्याचे स्पष्टीकरण दिले.

आता नाइलाजाने मनोहरने आपल्या दोन आण्यांपैकी एक आणा धोंडिबाला परत केला आणि आपल्या लोभीपणाबद्दल स्वत:लाच शिव्या देत आपल्या रस्त्याने चालता झाला. पाटलाची बुद्धिमानी आणि तर्कसंगत निवाड्याची स्तुति करून धोंडिबानेही आपला रस्ता सुधारला.

हरदासाची मूळपदावर

वीरपुरला गोवर्धन आणि गंगाधर नावाचे दोन मित्र रहात असत. एके दिवशी संध्याकाळी ते दोघं शेजारच्या गावच्या बाजारासाठी निघाले. इतक्यात दुधाचा घडा डोक्यावर घेतलेलं कुणीसं त्यांच्यासमोरून गेलं.

"वा, वा! चांगला शकुन झाला की! आपलं नक्की भलंच होईल." गोवर्धन म्हणाला.

गोवर्धनचा शकुन-अपशकुनावर मोठा विश्वास! "हं! ही सगळी आपली तुझी कल्पना आहे झालं! जे व्हायचं तेच होणार असतं. असला अंधविश्वास सोडून दे यापुढे." गंगाधर म्हणाला.

नंतर ते दोघं शेजारच्या गावी पोचले. तिथे रस्त्याच्या कडेला एक साधु भाषण देत होता अन् बरेचसे लोक त्याला घेऊन ते ऐकत होते. दोघं मित्रही जरासे तिथे थांबले.

साधु आपल्या भाषणात अंधविश्वासाबद्दल कडाडून टीका करत होता. 'शकुन आणि शिंका येणं वगैरेंवर विश्वास ठेवण्याचा मूर्खपणा करू नका' असं तो मोठ्या आग्रहाने सांगत होता. लोकांवद्द त्याचा चांगला प्रभाव पडत होता.

"वा वा! आपण किती भाग्यशाली आहोत! अशा महात्म्याचं भाषण ऐकून आपण तर तृप्त झाले बुवा! साधूने मोठी महत्त्वाची गोष्ट सांगितली." गंगाधर म्हणाला. अन् तो असंही म्हणाला की–"बघ! आता तूही अंधविश्वास सोडून दे गोवर्धन."

"हो हो! तुझं म्हणणं अगदी बरोबर आहे. मी घरून निघतानाच म्हणालो होतो न, दुधाच्या घड्याचा शकुन चांगला झाला? बघ, तसंच झालं ना? चांगल्या शकुनाचा लाभ असा झाला, की आपल्याला चांगलं भाषण ऐकायला मिळालं!" गोवर्धन आपल्याच तालात म्हणाला.

—सौ. रेवती रणनवरे

पुस्तकी वैद्य आणि अनुभवी वैद्य

श्रीमुख नावाच्या एका तरुणाची आपण महान् वैद्य बनावे अशी तीव्र इच्छा होती. दंडकारण्यात रहाणारा दिव्यात्म नावाच्या मुनीला वैद्यक शास्त्राचे सूक्ष्म ज्ञान आहे, असे कळल्याने श्रीमुख अनेक अडचणींना तोंड देऊन दिव्यात्मकडे पोचला.

श्रीमुखची श्रद्धा व जिज्ञासा यांवर खूष होऊन मुनीने त्याला शरीरशास्त्र व वनांतील कंद, मुळे व अन्य सर्व वनस्पतींचे सूक्ष्म असेही उपयोग समजावून देऊन त्याला निरनिराळ्या रोगांची चिकित्सा-पद्धती सविस्तर शिकवली.

एके दिवशी दिव्यात्म श्रीमुखला म्हणाला–"पुत्रा, आता तुझा विद्याभ्यास तर संपला, पण वैद्य म्हणून चिकित्सा करायला सुरुवात करण्यापूर्वी तू एकाद्या कुशल वैद्याच्या हाताखाली मदतनीस म्हणून काही काळ काम कर."

गुरूला साष्टांग नमस्कार करून त्याचा आशिर्वाद घेऊन श्रीमुख चित्रपूर नावाच्या नगरात पोचला. तेथे ख्यातिप्राप्त असे चार वैद्य होते. त्या चारातही सदानन्द हा जास्त समर्थ मानला जाई. या सदानन्द-लाच भेटून त्याच्याशी बोलावे असे श्रीमुखला वाटले. परन्तु तो तर सदाच रोग्यांनी वेढलेला आणि आपल्या कामात व्यस्त असलेला दिसे. म्हणून श्रीमुख प्रथम बाकी तिघांना जाऊन भेटला.

त्या तिघांना श्रीमुख म्हणाला–"महाराज, रोगचिकित्सा करणाऱ्या वैद्यांनी प्रथम शरीरशास्त्र, रोगलक्षण आणि वनस्पतिशास्त्र यांचा मुळातून अभ्यास करायला हवा. माझ्या गुरुजींनी मला प्रथम एकाद्या समर्थ वैद्याच्या हाताखाली काही दिवस काम करून मगच स्वतंत्रपणे काम सुरू करायचा सल्ला दिला आहे. पण आपण तर वैद्यकशास्त्रात माझ्यापेक्षा मुळीच श्रेष्ठ नाही आहात, म्हणून माझी तुम्हाला अशी विनंती आहे की तुम्ही सदानन्द वैद्याशी परिचय करून घेण्यास मला मदत करावी."

सौ. कल्याणी देसाई

उत्तरादाखल तिघेही वैद्य त्याला म्हणाले–"त्या सदानन्दचे केवळ नशीबच थोर, म्हणून त्याला हा लौकिक प्राप्त झाला. नाहीतर खरं पाहता त्याला माझ्या-इतकंही वैद्यशास्त्राचं ज्ञान असं नाहीय. तो जी जी औषधं देतो, ती सर्व इकडली-तिकडली चौकशी करून मगच देतो. प्रथम मला त्याच्या या लबाडीची कल्पना नव्हती, म्हणून सुरुवातीला मीही त्याला पुष्कळ मदत केली. माझ्याकडून मिळालेल्या ज्ञानाच्या आधारानेच तर तो आज माझ्या-पेक्षाही मोठा वैद्य बनून बसलाय."

या हकीकतीवर श्रीमुखचा मुळीच विश्वास बसला नाही. त्याने काही दिवस सदानन्दच्या घरावर नजर ठेवली आणि नन्तर या तीन वैद्यांच्या सांगण्यात तथ्य आहे असा त्याने शोध लावला. शोध सर्वतोपरी पूर्ण करण्यासाठी तो स्वतःच एका रोग्याचे सोंग घेऊन सदानन्दकडे गेला आणि केवळ एकाद्या पंडितालाच कळू शकतील अशी काही रोगलक्षणे त्याला सांगितली. सदानन्दने त्याला चार दिवसांनी पुन्हा यायला सांगितले.

चार दिवसांनन्तर श्रीमुख पुन्हा जेव्हां गेला, तेव्हा सदानन्द त्याला म्हणाला–"तुझ्या रोग-निवारणाचे तीन मार्ग आहेत. कोणतंही औषध न घेता, केवळ मी सांगेन त्या भाज्या एक वर्षपर्यंत खात रहाणे–हा पहिला मार्ग. दुसरा मार्ग म्हणजे, मी जी औषधं देईन ती खात राहून चार महिने-पर्यंत पथ्यपाणीही संभाळणे आणि तिसऱ्या मार्गाने एकाच आठवड्यात रोग बरा करता येईल. पहिल्या मार्गाची फी एक हजार रुपये, दुसऱ्याची तीन हजार आणि तिसऱ्या मार्गाची पाच हजार. तुला कोणता मार्ग पसन्त असेल तो सांग. म्हणजे मी तुझ्या काही परीक्षा करून त्याप्रमाणे चिकित्सा करीन."

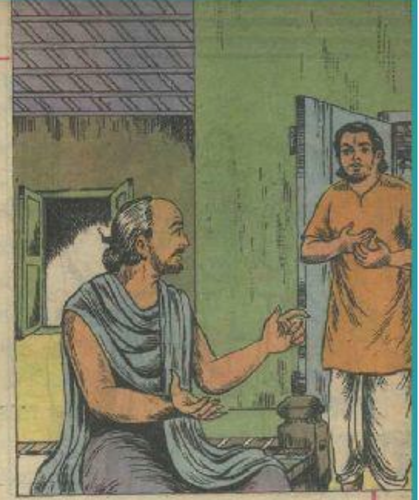
हे ऐकून श्रीमुख फारच आश्चर्यचकित झाला. सदानम्दकडे प्रशंसात्मक दृष्टीने पहात तो त्याला म्हणाला–"तुम्ही कोणी सर्वसामान्य वैद्य वाटत नाहीत. या रोगाचे आजपर्यंत केवळ दोन मार्ग होते. माझे गुरु द्विव्यात्म यांनी तीन महिन्यांपूर्वी तिसरा मार्ग बरेच संशोधन करून शोधून काढला होता. आपणाला तोही माहीत आहे, हे विशेष!"

आता सदानन्दने विचारले–"ओहो! तर तू दिव्यात्मचा शिष्य होय? या रोगाची चिकित्सा-पद्धत जाणण्यासाठी मी मुद्दाम माझा खास माणूस दिव्यात्मकडे पाठवला होता. दिव्यात्मने आपल्या उत्तराबरोबरच तुझ्याबद्दलही लिहिलं होतं. पण इतक्या थोड्या काळात तुला हा रोग कसा काय झाला? अन् तुला स्वतःलाच उपाय माहीत असून तू माझ्याकडे का आलास?"

श्रीमुखने यावर आपल्याला आलेला अनुभव व आपला उद्देश सदानन्दला सांगून विचारले–"पण आपण वैद्यक कुठे, कुणाजवळ शिकला? या शहरात केवळ आपलाच इतका लौकिक व्हावा याचं कारण काय बरं? अन् उपचारासाठी तर तुम्हीं इतरांपेक्षा जास्त फी आकारता, याचं कारण काय असावं?"

सदानन्द आता त्याला आपली कहाणी सांगू लागला. वस्तुतः तो वैद्य नव्हताच. पोट भरण्यासाठी कोणा वैद्याकडे औषधं घोटायचं काम तो करी. पण ते करता करता तो अत्यंत लक्षपूर्वक वैद्यकीचं काम पहात व समजून घेत राहिला. निरनिराळे रोग व त्यांचे निवारण याबद्दल तो कुतुहलाने विचारत असे. एक दिवस त्या वैद्याचा मृत्यु झाला. त्याचे सारे नातलग येऊन त्याचा पैसाअडका वगैरे घेऊन गेले. पण त्यावेळी जे रोगी वैद्याकडून औषधापाणी करून घेत होते त्यांची अर्धवट राहिलेली चिकित्सा सदानन्द पुरी करत राहिला. सर्व रोगी चांगले बरे झाले आणि त्यांनी सदानन्दच्या ज्ञानाची खूप तारीफ केली. इतकेच नव्हे, तर त्यांनी प्रचारही केला की, मेलेल्या वैद्यापेक्षाही सदानन्दची परीक्षा काकणभर सरसच असते, त्याचा हातगुणही फार चांगला आहे–इत्यादि. पण वैद्यकशास्त्राचे नीटसे ज्ञान नसताना उपचार करणे सदानन्दला भावेना. यासाठी कुठे जाऊन तो शिक्षण घेऊ शकला नाही. आपल्या कुटुंबासाठी काही न काही करणे त्याला भागच होते. म्हणून ते गाव सोडून सदानन्द चित्रपुरला आला, आणि ओळखीच्या लोकांकडे कामासाठी विचारू लागला.

सदानन्दच्या ओळखीचा एक वैद्य त्याला म्हणाला–"हे पहा सदानन्द, मला वैद्यकशास्त्रातल्या बऱ्याचशा खुब्या माहीत आहेत, पण मला 'चांगला वैद्य' म्हणून कीर्ती मात्र लाभली नाही. पण मी ऐकलंय की तुझा हातगुण चांगला आहे, म्हणून मी एक चांगला सल्ला देतो बघ! तू आपल्या गावात 'एक चांगला वैद्य' म्हणून नाव कमावलं होतंस. मी इथे असा प्रचार करीन की, एक महान वैद्य आपल्या चित्रपुरला आला आहे. तुझ्याकडे येणाऱ्या रोग्यांची लक्षणं पाहून उपाय मी सांगत जाईन. अशा प्रकारे मी तुला मदत करू शकेन. तुला जी कमाई होईल त्यांतली काही मला देत जा."

सदानन्दने हा प्रस्ताव मान्य केला आणि तो म्हणाला–"ठीक आहे, असंच करू या. पण माझ्या अज्ञानामुळे एकाद्या रोग्याचं काही नुकसान झालं तर मात्र मी औषधोपचार करणं सोडून देईन."

त्या दिवसापासून ज्याबद्दल स्वतःला माहीत असेल, अशा रोगांच्या चिकित्सेबद्दल अन्य वैद्यांना पैसे देऊन सदानन्द माहिती करून घेऊ लागला. अशा तऱ्हेने त्याने चांगला नावलौकिक मिळवला.

आपली ही सारी हकिकत सांगून सदानन्द श्रीमुखला म्हणाला–"गुरूकडे शिकणं निराळं. पण ते शिक्षण जेव्हा अन्य वैद्यांकडून घ्यावं लागतं तेव्हां त्यावर खर्च